

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
GERMAANI, ROMAANI JA SLAAVI FILOLOOGIA INSTITUUT

Eha Adamson

VANANENUD KEELENDITE TÕLKIMINE H. J. C. VON
GRIMMELSHAUSEN'I ROMAANI „DER ABENTHEUERLICHE
SIMPLICISSIMUS TEUTSCH“ EESTIKEELSE TÕLKE NÄITEL

Magistritöö

Juhendaja: Reet Bender, PhD

Tartu 2014

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Kirjanduse tõlkimine kui väljakutse tõlkijale.....	5
1.1 Kultuurispetsiifika kui tõlkeprobleem	7
1.2 Erinevad ajastud kui tõlkeprobleem	13
2. Vanemate saksakeelsete tekstide tõlkimine.....	15
2.1 Vanemate tekstide tõlkimine.....	15
2.2 Vanemate ja praegu kasutusel olevate saksakeelsete keelendite põhilised erinevused	16
2.3 Vanemate tekstide tõlkimisel esinevad probleemid.....	20
3. „Der Abentheuerliche Simplicissimus Teutsch“ ja selle tõlkimine.....	23
3.1 Reinhard Kaiser'i versioon „Simplicissimus Teutsch' ist“.....	23
3.2 „Simplicissimus Teutsch'i“ tõlkimine bulgaaria keele näitel (Boris Paraschkewow)	27
4. Vananenud keelendite tõlkimine H. J. C. von Grimmelshausen'i romaanis (1. ja 2. raamatus)	32
4.1 Tõlkija Mati Sirkel „Der Abentheuerliche simplicissimus Teutsch'ist“	32
4.2 Ladinakeelsete keelendite tõlkimine	33
4.3 Prantsuskeelsete keelendite tõlkimine	38
4.4 Dialektide tõlkimine.....	40
4.5 Böömi dialekti tõlkimine	42
4.6 Kõnekäändude ja fraseologismide tõlkimine	42
4.7 Sõnamängu tõlkimine	47
4.8 Nimisõnade tõlkimine.....	52
4.9 Verbide tõlkimine	54
Kokkuvõte.....	58
Kasutatud kirjandus ja allikad	60
Zusammenfassung	65
Lisa.....	66

Sissejuhatus

Magistritöö eesmärgiks on uurida vananenud keelendite tõlkimist H. J. C. von Grimmelshausen'i teose „Der Abentheuerliche Simplicissimus Teutsch“ eestikeelse tõlke „Saksa Simplicissimuse seiklused“ I. ja II. raamatu näitel. Analüüsitakse seda, missuguseid tõlkestrateegiaid on seejuures kasutanud ning kas tõlkija oleks võinud otsustada ka teistsuguste lahenduste kasuks.

Magistritöö koosneb kahest suuremast osast. Esimeses osas vaadeldakse lähemalt tõlketeooreetilisi aspekte. Üheks niisuguseks pidepunktiks, millest peab tõlkimisel lähtuma, on kahtlemata kultuur. Anne Lange nimetab oma väljaandes „Tõlkimise ABC“ kultuuri keele pesaks. Kultuur on nüanss, mis muudab teatud juhtudel tõlkimise tõeliseks väljakutseks tõlkijale. Tõlkija peab orienteeruma nii lähte- kui ka sihtkeele kultuuriruumis ning suutma muuta tõlgitud teksti sihtkeeles lugejale üheselt arusaadavaks. Üheks raskeimaks punktiks võib seejuures kujuneda erinevate terminite ja väljendite tõlkimine, sest halvimal juhul ei leidugi sihtkeeles niisugust vastet, mis oleks võrdväärne lähtekeele termini või väljendiga. Kuid kas mingis mõttes võiks kultuuride erinevuseks lugeda ka seda, kui originaalteose esmakordse trükist ilmumise ja tõlkimise vahele on jäänud sadu aastaid? Jah, selline teguviis on igati õigustatud, sest iga ajastu keelt ja kirjandust iseloomustavad eri jooned. Kui H. J. C. von Grimmelshausen'i teos „Der Abentheuerliche Simplicissimus Teutsch“ (täispika pealkirjaga „Der Abentheuerliche Simplicissimus Teutsch/ Das ist: Die Beschreibung dess Lebens eines seltzamen Vaganten / genant Melchior/ Sternfels von Fuchshain / wo und welcher gestalt Er nemlich in diese Welt komme / was er darinn gesehen / gelernt / erfahren / und ausgestanden / auch warumb er solche wieder freywillig quittirt. Überauss lustig / und männlich nutzlich zu lesen.“) jõudis saksa keelt kõnelevate lugejateni esmakordselt 1668. aastal, siis eesti keeles avanes võimalus romaani lugeda alles 2010. aastal (Grimmelshausen 2010: 4). Niisiis tuli tõlkijal teost tõlkides ületada lausa kahekordne kultuuribarjäär: esiteks eesti ja saksa kultuuri erinevused ning lisaks sellele ka veel erinevatest ajastutest tingitud silmatorkavad keeleerinevused. Algselt oli teos kirjutatud varajases uusülemsaksakeeles. Praeguseks on aga seda algteksti mitmeid kordi ümber töötatud ning nii on ka raamatu, mille põhjal käesolev töö kirjutatakse, näol tegemist tegelikult juba tõlkega.

Käesolev magistritöö kätkeb endas tõlkeprobleemide uurimist proosateose näitel. Erinevalt näiteks juuravaldkonna alastest tekstidest nõuab kirjanduslik tõlkimine tihti tõlkijapoolset loomingulist lähenemist, sest lisaks keelelisele täpsusele tuleks ideaalvariandis võimalikult täpselt tabada ka originaalteose autori stiili.

Töö teises osas on keskpunktis vananenud keelendite tõlkimise analüüsimine H. J. C. von Grimmelshausen'i romaani eestikeelse tõlke „Saksa Simplicissimuse seiklused“ põhjal. Vananenud keelendite tõlkimiseks on kasutatud erinevaid strateegiaid, millega seostuvad ka erinevad probleemid. Kasulikuks allikaks niisuguste probleemide mõistmiseks on Bernard Sowinski' 1998. aastal ilmunud kogumik „Probleme des Übersetzens aus älteren deutschen Texten“. H. J. C. von Grimmelshausen'i „Simplicissimus't hakati saksa keelest teistesse keeltesse rohkem tõlkima küllaltki hilja, mitteraksakeelse publiku hulgas muutus Grimmelshausen ja tema looming populaarseks alles 20. sajandi alguse paiku (Berghaus, Weydt 1976: 239). See on ilmselt ka põhjuseks, miks on küllaltki raske leida ülevaateid, mis kirjeldaksid „Simplicissimus'e“ tõlkimist ning seejuures ilmnenud probleeme. Üheks selliseks huvitavaks allikaks ning mingil määral ka eeskujuks on Armin Paul Frank'i välja antud kogumik „Übersetzen, verstehen, Brücken bauen“, mille kaheksanda köite teises osas antakse ülevaade sellest, missuguste probleemidega seisis vastakuti tõlkija, kes tõlkis „Simplicissimus't“ bulgaaria keelde. Tõlke analüüsimisel juhendatakse eelkõige sellest, missuguseid strateegiaid on tõlkija vananenud keelendite tõlkimiseks kasutanud ning kas tõlkija oleks võinud kasutada ka teistsuguseid eestikeelseid vasteid. Vaadeldakse ka teisi vananenud keelendite tõlkimisel esineda võinud probleeme. Magistritöö lõpeb kokkuvõttega.

Magistritööle on lisatud ka vananenud keelendite korpus, mis põhineb H. J. C. von Grimmelshausen'i teose „Der Abentheuerliche Simplicissimus Teutsch“ I. ja II. raamatul ning nende eestikeelsel tõlkel. Korpus koosneb saksakeelsetest keelenditest koos eestikeelsete vastetega. Keelendite korpus ei taotle täiuslikkust, kuid see sisaldab piisavalt materjali magistritöö analüüsiks.

1. KIRJANDUSE TÕLKIMINE KUI VÄLJAKUTSE TÕLKIJALE

Kirjandus on valdkond, mille tõlkimine on täis ootamatusi ja väljakutseid. Esiteks eeldab kirjanduse tõlkimine tõlkija valmidust olla vahendaja lähtekeelt kõneleva teksti autori ja sihtkeelt kõneleva lugeja vahel. Vaid mõlema keele tundmine kõige pisemate nüanssideni saab tagada kvaliteetse tõlke. Üldlevinud tava järgi tõlgib tõlkija vaid oma emakeelde. Sellest lähtuvalt võib tekkida küsimus, kuidas selline arusaam on tekkinud. Kas see, et arvatakse, et oma emakeelt osatakse maailma keeltest kõige paremini, on tõesti ka kvaliteetse tõlke garantii?

David Bellos (Bellos 2013: ptk 6) sõnastab lahti, mida tähendab olla teatud keele emakeelena kõneleja: keelt emakeelena valdamine tähendab, et keelt vallatakse täielikult. Keele täielikult valdamine omakorda seda, et kellelgi on teatud keele kohta teadmised. Mõtet edasi arendades võiks järeldada, et keele täielikult valdamine annab tõlkijale eelduse, et ta võiks tõlkida sujuvalt ning kiiresti. Nii see siiski ei ole. Tuleb välja, et ka teatud keele hea valdamine võib olla mingil määral segavaks faktoriks tõlkimise protsessis. Nimelt võib tekkida olukord, kus tõlkija ei suuda otsustada erinevate võimaluste vahel, mida tõlkes kasutada. (Fleischmann jt 1997: 133) See võib aga raskenda just kirjanduslike tekstide tõlkimist. Kuna kirjanduslikud tekstid nõuavad tihti ka tõlkijalt loovat lähenemist, võib sellest lähtuvalt keerulisemasse olukorda sattuda ka tõlkija. Tõlkija püüab reeglina leida igale küsimusele ja probleemile parima lahenduse ning see omakorda, nagu näha, muudab tema olukorra veel keerulisemaks. (Fleischmann jt 1997: 134)

Rainer Kohlmayer juhib tähelepanu sellele, et kirjandustekste tõlkides õpitakse oma emakeelt hoopis uue nurga alt tundma. Näiteks võõrkeelse teksti eeskuju võib sundida tõlkijat oma emakeeles formuleerima asju, mille peale poleks ta muidu kunagi tulnudki. Selleks, et tõlkida kirjandust ja kogu originaali tõlkes edasi anda, peab tõlkija tundma põhjalikult oma emakeele leksikat, grammatikat ja stilistikat. (Pöckl 2008: 54) Nii võib tekkida arvamus, et äkki oleks lihtsam tõlkida hoopis mõnda võõrkeelde, kui ka seda keelt hästi vallatakse. Siinkohal võib aga tekkida vastupidine probleem. Võõrkeelde tõlkijal võib puududa kindlus erinevaid lahendusi mittedobivaks tunnistada ja kõrvale heita. Võõrkeelde tõlkija on pigem õnnelik, et ta mingigi lahenduse leidis. Samuti võib võõrkeelde tõlkija kaotada ülevaate olukorrast ning võib juhtuda, et ta ei suudagi

probleeme üldse tuvastada, mille üle emakeelde tõlkija tavaliselt juurdleks. Samuti on oht, et tõlkija võib oma emakeele struktuuri üle kanda sihtkeelde. (Fleischmann jt 1997: 134) Sihtkeeles teksti lugeja jaoks kujuneb kõige häirivamaks ilmselt just võõra keele struktuuri ülekandmine sihtkeelde. See võib otseselt raskendada juba tekstist arusaamist. Ohtlikuks võib pidada ka probleemide mitte ära tundmist, sest nii võivad tõlkesse tekkida valetõlked. Kuigi tõlke lugeja ei pruugigi mõnedel juhtudel neid vigu märgata, muudavad need ju ikkagi originaalteksti mõtet, mida tõlkega edasi anda tahetakse. Eespool käsitletud argumentidest lähtudes saab järeldada, et ka tõlkija seisukohast lähtudes on oma emakeelde tõlkimine siiski rohkem soodustatud kui võõrkeelde tõlkimine.

Välja on võimalik tuua ka kirjanduse tõlkimise eripärasid. Rainer Kohlmayer toob eraldi välja punkte, mis võrdlevad kirjanduslike tekstide tõlkimist teiste valdkordade tõlkimisega. Esiteks on kirjanduses kasutatav keel mitmekesisem kui teisteks otstarveteks koostatud tekstide oma. Kasutatakse ju kirjanduses kõiki valdkondi konkreetsetest kõige abstraktsemateni, kõiki stiile jne. Võib isegi öelda, et kirjandus hõlmab keele täielikkust. Kohlmayer nimetab kirjandust isegi kõige selle, mis on inimlik, arhiiviks. Kui pöörata rohkem tähelepanu tõlkijale, siis eelnimetatud omadused muudavad tõlkija töö tõeliseks väljakutseks. Vaid kirjanduses on võimalik avastada oma keele ja võõrkeele mitmekesisust ja täielikkust. Tõlkijale ei piisa ainult selle mitmekesisuse passiivsest äratundmisest, tõlkija võib olema võimeline seda ka aktiivselt produtseerima. Just selle mitmekesisuse produtseerimine tõlkes võib olenevalt tekstist tekitada tõlkijale ohtralt probleeme. (Pöckl 2008: 50–51)

Samuti on võimalik võrrelda erialatekstide ja kirjanduse tõlkimise eesmärki. Erialatekstitid peavad tõlkimise tulemusena paremaks muutuma. Erialatekste on võimalik peaaegu alati tõlkimise käigus paremaks muuta, võib juhtuda, et erialatekste tuleb peale selle veel ka korrigeerida. Üheks põhjuseks võib lugeda seda, et erialatekstitid kubisevad tihti mittevajalikest kordustest ja ebaselgetest formuleeringutest. Sellest tingituna tuleb erialatekste tihti lausa ümber kirjutada. Seevastu kirjanduslikke tekste ei pea tavaliselt parandama, sest kirjanduslikke tekste kirjutavad inimesed, kes on pädevad ka keele alal, võiks öelda, et kirjandust kirjutavad keelefanaatikud. Nii kompavad nad keelega interpretatsiooni piire. (Pöckl 2008: 52) Kohlmayer on seisukohal, et kirjanduslike

tekstide parandamine tõlkimise käigus on seepärast harva võimalik. Juba tõlkimine olevat sihtkeelt emakeelena rääkivale inimesele väljakutse, sest tõlgitavas tekstis kasutatud keel võib olla väga kunstiline. Kohlmayer'i seisukohaga võib täielikult nõustuda. Kui võrrelda veelkord kirjanduslikke ja erialatekste, torkab sageli esimesena silma see, et kirjanduslikes tekstides mängitakse palju rohkem keele ja selle nüanssidega. Võimalik, et teatud juhtudel pakub see tõlkijale mitmeid erinevaid tõlgendusvõimalusi. See aga võib tekitada jällegi raskusi tõlkijale, sest ta ei pruugi suuta otsustada, milline lahendus võimalikest oleks teatud juhul kõige parem. Samuti võib selline keelega mängimine raskendada tõlkijal ka lähtekeelse originaali täielikult mõistmist. Kui erialatekstitid on koostatud tavaliselt nii, et iga mõiste väljendamiseks on ka lähtekeeles ette nähtud kindlad keelendid, millele otsitakse tõlke tarvis kindlaid vasteid sihtkeeles, siis kirjandustekstide puhul võib see olla raskendatud. Originaalteksti koostaja võib ise koostada näiteks piltlikke väljendeid, millele ka tõlkija peab siis ise sihtkeeles vaste looma. Niisugused protsessid võtavad aga küllaltki palju tõlkija aega ning kunagi ei saa lõpuni kindel olla, kas tõlkija on suutnud luua vastava keelendi, mis annaks ka sihtkeele publikule samaväärselt edasi infot, mida sihtkeele publikule vahendab originaal.

Kui tõlkija hakkab originaalteksti tõlkima, ei pruugi ta tegelikult teadlik olla kõikidest probleemide valdkondadest, millega tal tuleb tõlkides tegelikult rinda pista. Ootamatult võivad esile kerkida probleemid, millele esmapilgul originaali lugedes ei oskagi kohe tähelepanu omistada. Üheks selliseks alati üllatusi pakkuvaks valdkonnaks on kahtlemata kultuur.

1.1 Kultuurispetsiifika kui tõlkeprobleem

Kultuur ümbritseb meid kõikjal. Nii ei saa kultuurist ja selle erinevatest tahkudest mööda ka tõlketeaduses. F. Sakine Eruz (Hess-Lüttich jt 2009: 111) toob välja tähelepanuväärse tõsiasja, mis kindlasti ei muuda tõlkija jaoks tööd lihtsamaks – pigem vastupidi. Nimelt olevat erinevad analüüsid näidanud, et protsess nimega globaliseerumine, mis on muutunud viimastel aastatel ehk juba moesõnaks, peidab endas infot, mis puudutab otseselt ka tõlkimist. Globaliseerumise protsess ei vähenda

kultuurilisi erinevusi, ei kaota neid ära, nagu esmapilgul arvata võiks. Vastupidi, globaliseerumise tagajärjeks on palju uusi küsimusi ja tingimusi, mis puudutavad inimkonda ühendavaid ja eristavaid omadusi. Nende küsimuste lahendamiseks tuleb aga tegeleda just tõlkidel ja tõlkijatel. Tõlkija on nii adreessaat kui ka produtseerija. Teda võib pidada erilaadi suhtlejaks, kelle suhtlemise vajadus on tingitud kellegi teise eelnevast teost. Tõlkija võtab vaid selle eelneva teo intensiivselt vastu. (Hatim, Mason 1997: 2) Kuna tõlkija suhtleb nii-öelda vaid rahvusvahelisel tasandil, puutub ta paratamatult kokku kultuuride erinevustest tingitud probleemidega, millele tal endal tuleb ka töö käigus kindlasti lahendus leida. Kui lähtuda küsimustest ja probleemidest, mida võib esineda kirjaliku tõlkimise juures, tuleks kõige enne pöörata tähelepanu just tekstile kui teatud kultuurile iseloomulike omaduste kandjale.

Interpretatiivsest kultuuriantropoloogiast lähtudes ei ole kultuur vaid normide, veendumuste, kollektiivsete ettekujutuste ja praktikate kogum. Kultuuri saab pidada pigem tekstide konstellatsiooniks, mis avaldub näiteks ka rituaalides, teatris jne. Tekstide põhjal luuakse traditsioone, tõlkimissüsteeme, võtmesümboleid ja -praktikaid. Just tekstide abil suudab ühiskond end kirjeldada. (Loogus 2008: 49) Täpsemalt öeldes, ka iga kultuur püüab tekstide abil väljendada endale omaseid jooni. Need kirjeldatavad jooned võivad olla aga väga ainulaadsed, mistõttu võib olla võimatu neid otse teise kultuuri üle kanda. Nii tuleb tõlkijal laveerida mitme kultuuri vahel ning püüda siiski leida väiksempi sarnasus kahe nii erineva maailma vahel. Kui aga teatud küsimuses ei suudeta seda kitsast silda kultuuride vahel üles leida, tuleb kindlasti proovida leida muid kultuuride sarnaseid jooni ning üritada nende abil uut silda kultuuride vahele ehitada. André Lefevere (Lefevere 1992: 13) samastab tõlkijat skulptoriga, kes üritab teha maalija tööd, või maalijaga, kes üritab teha skulptori tööd. Tema seiskoha järgi ei ole tõlkimine maali koopia, milles kopeerija tahab täpselt järgida jooni, proportsioone, vormi jne. Tõlkija ei saagi kopeerida kultuuri, kuna kõik kultuurid on ainulaadsed. Kahte täiesti samasugust kultuuri pole olemas ning see tõik muudab iseenesest võimatuks tekstis sisalduva teave üks ühele ülekandmise teise kultuuriruumi.

Kui tekstis sisalduvat teavet pole võimalik lihtsalt üks ühele üle kanda, tekitab see tihti mitmesuguseid probleeme tõlkijatele. Nõustun täielikult Bijay Kumar Das'i (Das 2005: 44) seisukohaga, et kirjanduse tõlkimine võib tõlkija jaoks olla probleemiderohke just

sellepärast, et sõnade tõlkimisel ei piisa vaid sõnade tähenduse tõlkimisest, vaid tõlkida tuleb ka assotsiatsioone, mis teatud sõna tähendusega kaasas käivad. Kui tõlgitaks vaid sõnade tähendusi, ei suudaks sihtkeelse teose lugeja ju enam oma mälus kokku panna samasugust pilti nagu lähtekeelse teose lugeja. See aga, kui mitte ei kahandaks teose väärtust lugejate hulgas, siis kindlasti tingiks see tõlke küllaltki märgatava mõttelise erinevuse originaalist. Nii kui nii on ju selge, et tõlge ei ole kindlasti samaväärne originaalteosega, kuid see erinevus ei tohiks siiski olla silmatorkavalt suur. Mõlemas keeles ja kultuuriruumis peaksid lugejad kätte saama samaväärse info. See info peaks aga tõlkes olema sulandatud sihtkeele kultuuriruumi nii, et lugeja ei peaks seda enam nii-öelda võõraks, vaid tal oleks tõesti ka mugav seda teksti lugeda.

Üldiselt võib tõlkeprobleemid jagada kahte suurde rühma: esiteks probleemid, mille tekkimise vastu on tõlkija võimetu ning teiseks probleemid, mis sõltuvad otseselt tõlkija enda teadmistest. Suurema osa probleeme võib kategoriseerida teise gruppi ning seega saab väita, et tõlkija kõige suuremaks vaenlaseks ja tegelikult probleemide allikaks on hoopis tõlkija ise. Tõlkija ise on suurel määral endale takistuseks teksti tõlkimisel lähtekeelest sihtkeelde. Tõlkija puuduseks võib olla lihtsalt piisavate teadmiste mitteomamine või siis suutmatuse optimaalseid otsuseid langetada. Esimesel juhul ei piisa tõlkija teadmistest olukorra lahendamiseks ning ta on oma ülesande lahendamiseks lihtsalt ülekoormatud. Samal ajal on teisel juhul tõlkijal jällegi liiga palju valikuvõimalusi ning tõlkija ei suuda lihtsalt õiget otsust langetada. Muidugi võib mõningatel juhtudel täheldada ka seda, et tõlkija oskamatus valida välja õiget lahendust peegeldab just tõlkija puudulikke keelelisi, kultuurilisi, erialaseid või meetoodilisi eelteadmisi. Nii saabki õigustatult väita, et tegelikult ongi valdavatel juhtudel piisavate teadmiste puudumine peamine tõlkeprobleemide tekkimise põhjus. Üldisemalt on aga tegemist lähteteksti ja sihtteksti koostajate kultuurispetsiifiliselt erinevate taustateadmistega. Nende erinev maailmamõistmine, erinevad ootused, käitumisviisid, harjumused, normid jne tingivad selle, et tekivad valestimõistmised. (Loogus 2008: 93-94, 106)

Eelnevatele argumentidele vastukaaluks väidab aga Bijay Kumar Das (Das 2005: 52-53), et mitte kõikidel juhtudel ei ole tõlkeprobleemide tekkimises süüdi tõlkija. Kirjeldades suurimaid tõlkeprobleeme erinevat tüüpi kirjanduslike tekstide tõlkimise

juures toob ta välja ühe suurima tõlkeprobleemina välja naljad. Huumorimeelega inimesi leiab kõikjal maailmast, kuid naljad on tavaliselt kohalikud. Kuigi teada võib olla nalja täpne päritolu ja võime ka teada, mida selle naljaga öelda tahetakse, on seda ikkagi võimatu tõlkida. Esiteks põhinevad naljad polüseemial, homonüümial ja mitmetähenduslikkusel. Teiseks pole kindlaid reegleid ega paikapandud norme, kuidas selliseid tekste interpreteerida ja tõlkida. Das juhib tähelepanu sellele, et nalju on erinevat liiki. Sellest lähtuvalt oleks mõistlik sihtkeele kultuurilistest iseärasustest tulenevalt pöörata tähelepanu juba esmajärjekorras sellele, et kelle või mille üle üldse nalja tehakse. Näiteks tuleks olenevalt sihtkeele kultuurist jälgida nende naljade tõlkimist, kus nalja heidetakse religiooniga seotud objektide üle, kas siis jumala, preestrite, nunnade vms üle. Samuti võib vastuolusid tekitada etniliste naljade tõlkimine, kus heidetakse mingil põhjusel nalja nt inimeste rahvusliku, rassilise või muu kuuluvuse üle. Üle ega ümber ei saa ka poliitilistest naljadest, kus räägitakse nt kindlatest poliitikutest. Niisuguseid nalju tõlkides, kui see on loomulikult üldse võimalik, peab tõlkija olema kindel, et see sihtkeeles teksti lugejaid ka kõnetab, et neilt saaks eeldada, et nad naljast ka aru saavad. Sellistel juhtudel võibki tõlkijal tekkida küsimus, et kas ei võiks nalja, mida ei ole võimalik ühest kultuuriruumist teisele kanda, hoopis tõlkest välja jätta. Teatud situatsioonides võiks selline teguviis olla isegi õigustatud, kui see väljajätt ei mõjuta ülejäänud tekstist arusaamist. Samuti ei tohiks siis nali olla väga tihedalt seotud talle eelneva ja järgneva tekstiosaga, sest muidu võib tekkida keset teksti mõttekadu.

Naljade kõrval võib üheks rohkem probleeme tekitavaks aspektiks pidada fraseologismide tõlkimist. Fraseoloogiat ollakse harjunud pidama rahvusliku kultuuri peegliks. Kuigi võib leida ka hoopis teistsuguseid seisukohti. Dmitrij Dobrovol'skij (Sabban 1999: 42–43) on arvamisel, et teatud keele idioomide liigitamine kultuurispetsiifiliseks on tingitud hoopis sellest, et keelel ei ole erinevaid nüansse piisavalt eristatud. Vaid vähestel idioomidel on teistes keeltes absoluutseid vasteid. See aga ei olevat tingitud kultuurispetsiifikast, vaid hoopis sellest, et entiteetide väljendamiseks kasutatakse sekundaarset nominatsiooni¹. Siiski tõdeb lõpuks ka tema,

---

¹ Sekundaarse nominatsiooni all mõistetakse protsessi, mille käigus kasutatakse teatud keeles juba eksisteerivaid nimetusi, et kognitiivse mustri ja kontseptide põhjal kompleksseid väljendeid moodustada. Seda selleks, et tähistada uusi tegevusi jne või luua alternatiive vanadele väljenditele. (Stöckl 2004: 189)

et idioomide kasutamise eripärasid saab väga süvitsi minnes ilmselt selgitada vaid kultuurispetsiifiliste faktoritega. Arvan, et nõustuda võib nii Dmitrij Dobrovol'skij' kui ka Terje Looguse (Loogus 2008: 106 – 107) seisukohaga, mille järgi ei anna kultuurist tingitud probleeme alati keelelistest probleemidest lahutada, sest keel on ju kultuuri lahutamatu osa. Kultuur mõjutab ja normeerib üldisemas mõttes inimese elu kõiki valdkondi ning keel tagab kõige vahetuma ja lihtsama ligipääsu kultuuri kontseptsioonide ja mõisteteneni.

Kuna tõlkimine ilma kultuurist tingitud probleemideta on ilmselt võimatu, tuleb kõigile probleemidele leida ka sobiv lahendus. Sobiva lahenduse leidmiseks tuleb lähtuda aga mitmetest aspektidest. Esiteks tuleks lähtuda vaid nendest keelte- ja kultuuripaaridest, millest ja kuhu tõlgitakse. Samamoodi tuleks arvestada ka nende tekstide tüüpe ja liike, kus kultuurispetsiifikat esineb. Tähelepanuta ei tohiks jätta ka adressaadi aspekti, ehk siis seda, millisele sihtgrupile on teatud tõlge suunatud. Käesoleva magistr töö teemast lähtudes võib kõige tähtsamaks pidada ajalist distantsi aspekti lähteteksti ja tõlke vahel. (Loogus 2008: 127 – 128)

Selleks, et tõlkimist, sealhulgas ka kultuurispetsiifikat arvestades, lihtsustada, on välja töötatud mitmeid teaduslikke meetodeid. Näiteks on kultuurispetsiifika probleemidele mõeldes üheks heaks meetodiks nn *Holontra* meetod, mis kirjeldab ja modelleerib terviklikke vaatepunkte, mis võivad ühe teksti tõlkimisega seotud olla. (Albrecht jt 2004: 257) Holistlikku printsiipi järgides tuleks kultuuri ja keelt käsitleda erinevate parameetritena, sest sama printsiip peaks kehtima ka siis, kui tõlgitakse ühes ja samas keeles ühest kultuurist teise. (Gerzymisch-Arbogast jt 1999: 36) Samas on võimalik välja tuua mitmeid küsitavusi ka selle meetodi suhtes. Näiteks toob Terje Loogus (Loogus 2008: 132 – 133) välja probleemi, et holistliku meetodiga võib küll kindlaks teha kultuuride erinevusi teatud valdkonnas, kuid nende erinevuste kajastamine tõlkes sõltub ainuüksi tõlkija kompetentsist. Seega ei taga lahendust kultuurispetsiifilistele probleemidele vaid põhjalik tekstianalüüs, mida selle meetodi järgi tõlkides tehakse.

Samuti on võimalik lähtuda kahest teineteisele vastanduvast tõlkestrateegiast – lähtekeelele orienteeritud ning sihtkeelele orienteeritud tõlkestrateegiast. Lähtekeelele orienteeritud tõlke puhul üritatakse sihtkeelt muuta võõrapärasemaks, et see tunduks lugejale nagu keel, milles autor on teose kirjutanud. Sihtkeelele orienteeritud tõlke

puhul seevastu kohandatakse originaalteksti tõlke lugejaskonna keele ja kultuuri normidega. (Brückner 2013: 147) Sellest lähtuvalt on võimalik eristada ka eraldi keelelist ja kultuurilist lähtekeelele orienteeritud ja sihtkeelele orienteeritud tõlkestrateegiat. Kultuurilise tõlkestrateegia puhul pööratakse erilist tähelepanu käitumisviisidele, artefaktidele, traditsioonilistele arusaamadele jne, mis on omased lähtekultuurile ning mis pole sihtkultuuris üldse tuntud, on tuntud vähesel määral või hoopis teises vormis. Võib väita, et seesama erinevus lähte- ja sihtkultuuride vahel tingib omakorda vajaduse keelelise tõlkestrateegia järele. Eriti kerkib esile see vajadus siis, kui on otsustatud tõlkida lähtekeelele orienteeritult. Kui lähtekultuuris on tõlkeaspektist lähtudes probleemsetele esemetele või asjaoludele keelelised väljendusviisid olemas, siis sihtkultuuris tuleb tihti arvestada kaotustega. (Freunek 2007: 124)

Nii lähtekeelele kui sihtkeelele orienteeritud tõlkestrateegial saab täheldada sihtkeeles lugeja huvidest lähtudes nii plusse kui miinuseid. Kui kasutada tõlkides sihtkeelele orienteeritud strateegiat, on tulemuseks küll lugeja jaoks täielikult mõistetav tekst, kuid selle saavutamiseks võib kaduma minna osa lähtekeeles olemasolevast infost. Võimalik et lähtekeelset infot asendatakse sihtkeelses tekstis sihtkultuuri sobiva infoga. Mõlemal juhul, nii lähtekeelse info kaotamisega sihtkeeles, kui ka lähtekeelse info asendamisega sihtkeeles, pole aga originaal ja tõlge enam täielikult võrdväärsed. Sarnane tulemus saavutatakse ka siis, kui tõlgitakse lähtekeelele orienteeritult. Lähtekeeles olema olevat teavet tahetakse iga hinna eest sihtkeeles edasi anda ning selleks kasutatakse sihtkeeles võõrapäraseid keelendeid, mis võivad teksti sihtkeeles lugejale jääda isegi arusaamatuks. Nii ei jõua samamoodi kogu lähtekeelses tekstis sisalduv info tõlke lugejani. Seega võib väita, et tõlke lugeja jaoks pole ideaalne kumbki strateegia. Küll aga võib oletada, missuguse strateegiaga tõlgitud tekst oleks edukam sihtkeelse publiku hulgas. Ilmselt oleks selleks ikkagi sihtkeelele orienteeritud strateegiat kasutades tõlgitud tekst. Paraku ei omagi tihti tõlke lugeja jaoks nii palju tähtsust see, kui täpselt originaalis sisalduvat infot edasi antakse, pigem loeb tõlke sujuvus, arusaadavus ning originaalteksti mõtte edastamine. Mõtet saab aga edastada umbmäärasemalt ning kasutades sihtkultuurile omaseid jooni. Alati pole vaja täpseid vasteid, sest erinevad kultuurid võivad näiteks oma traditsioonide ja tõekspidamistega üksteisest erineda nii palju, et lähtekeelse nimetuse kasutamine sihtkeeles võib tõlke lugejat mõnedel juhtudel

hoopis segadusse ajada või väärarusaamu tekitada. Seega oleks minu arvates sihtkultuuri lugeja huve arvesse võttes tulemusrikkam tõlge, mille koostamiseks on kasutatud sihtkeelele orienteeritud tõlkestrateegiat.

1.2 Erinevad ajastud kui tõlkeprobleem

Kuigi enamus tõlgitavast kirjandusest pärineb kirjanike viimaste aastakümnete loomingust, ei saa välistada, et esineb ka teoseid varemast ajast, mis jõuavad alles nüüd tõlkijate abiga erinevaid keeli kõneleva publikuni. Nende tekstide puhul kaasneb aga tavaliselt lisaks juba eespool käsitletud nii-öelda kultuuride erinevusele veel kultuuride erinevus ka ajalises mõttes. Seega tuleb tegeleda kultuuride topelt-erinevusega.

Võib arvata, et tihti vajavad sellised tekstid tõlkimist kõige enne selle sama keele, milles originaal kirjutatud on, praegu kasutatavasse varianti. Probleemi lahendamiseks on võimalik proovida originaaltekstis kasutatud keelt tõlkes moderniseerida. Moderniseerimine võib olla nii kultuuriline kui ka keeleline. Eeldatavasti on keelelisi muudatusi on lihtsam läbi viia. Näiteks on võimalik originaalis esinevaid vorme, mis ei vasta praegust keelekasutust puudutavatele reeglitele, rekonstrueerida praegu kasutusel olevasse vormi juba olemasolevate reeglite abiga. Raskemaks katsumuseks tõlkija jaoks on sõnad, mille tähendus on praegu juba teine. Niisugustel juhtudel on üheks võimaluseks nende sõnade ümberkirjutamine, kasutades keelendeid, mis on oma tähendusega arusadaavad tõlke lugejale. (Kittel 2004: 433)

Vanemate tekstide tõlkimisel kerkib esile ka kultuurispetsiifika probleem, mis võib olla tuntavalt keerulisem tõlkijal lahendada, kui lähiajal kirjutatud teoste tõlkimise puhul. Nimelt proovitakse vanemate tekstide tõlkimisega rekonstrueerida meie eelkäijate mõtlemisviisi ning sellest lähtudes ka meie jaoks selgeks teha, kuidas me aja jooksul muutunud oleme. Vanemate teoste tõlkimine aitab täita lünki, mis on tingitud meie enda unustamisest. (Kissel 1999: 221) Nii on võimalik jõuda järeldusele, et vanemate tekstide tõlkimine aitab lõppkokkuvõttes ka meil iseennast paremini tundma õppida. Erinevate kultuuride ajalugu aitab ülevaadet saada erinevatest rahvastest ja maadest. Tõlkimise läbi jõuab see info ka väljapoole lähtekeelt oskavate lugejate ringkonnast ning aitab avardada ka teisi keeli kõnelevate lugejate silmaringi.

Ajalooliste tekstide tõlkimisel ilmnevat kultuurispetsiifika probleemi on sarnaselt keelelistele probleemidele võimalik lahendada kindlasti moderniseerimise teel. Iseasi, kas see ei muudaks juba teose sisu. Ilmselt siiski muudaks. Tõlke lugeja ei saaks tõlkest kätte sarnast emotsiooni kui originaali lugejad. Samuti tunduks ajaloolise sõnavara asemel meie moodsa kõnepruugi kasutamine ilmselt ka võõras. Teose mõte ja tekst, mida me loeme, ei ühtiks enam nii, nagu originaalis. Seega tuleks lahendusi vähemalt osaliselt otsida ka sihtkeele ajaloost. Tõlke jaoks vastete leidmiseks tuleks tutvuda näiteks sihtkeelsete vanemate keelenditega. Samuti ei saa välistada ka võimalust, et mõnel juhul sobiks kasutada tõlkes ka murdekeelseid sõnu, mis annaks samuti edasi ajaloolist hõngu.

2. VANEMATE SAKSAKEELSETE TEKSTIDE TÕLKIMINE

2.1 Vanemate tekstide tõlkimine

Kui raamatupoodide riiulitel ollakse harjunud nägema enamasti viimastel aastakümnetel maailmas populaarsust kogunud teoste tõlkeid, siis tõlkijaid ja ka potentsiaalseid lugejaid võiksid ehk hoopis rohkem köita need tõlgitud teosed, mis on originaalväljaandena ilmunud juba sajandeid tagasi. Kuigi võib väita, et niisuguseid juhtusid esineb küllaltki harva, et sajandeid vana teost alles esimest korda mingisse teise keelde tõlgitakse, tuleb neid ikkagi ette. Siinkohal on heaks näiteks ka H. J. C. von Grimmelshausen'i romaan „Der Abentheuerliche Simplicissimus Teutsch“, mille eestikeelne tõlge ilmus alles 2010. aastal. Sellistel juhtudel on õigustatud küsimus, et miks neid kirjutisi pole varem teatud keelde tõlgitud? Põhjuseid on ilmselt mitmeid, alustades sellest, et teatud teost pole teatud ajani peetud piisavalt huvipakkuvaks sihtkeele publikule ja lõpetades sellega, et hoopis originaalteos oli vahepeal vajunud unustusehõlma ja pärast siis uuesti nii-öelda avastatud. Bernhard Sowinski toob oma väljaandes „Probleme des Übersetzens aus älteren deutschen Texten“ (1998) välja peamised põhjused, miks vanemate tekstide tõlkimisega üldse tegeldakse. Näiteks võib põhjuseks olla huvi nt keskaja kultuuri ja ühiskonna vastu, mis ajendab inimesi ka selleaegsete tekstidega tegelema. Samuti ei saa mööda vaadata võimalusest, et soovitakse sisse töötada filoloogilisi töömeetodeid, mis on vähemalt osaliselt seotud vanemate tekstide tõlkimisega. Keelelisest aspektist lähtudes on aga kindlasti kõige tähtsamateks eesmärkideks, mille ka Sowinski ära märgib, vanemate tekstide keelekasutuse uurimine, esiteks muidugi juba sellepärast, et teatud tekstist aru saada, kuid laiemas mõttes on eesmärgiks keele arengu uurimine ja muuseas ka selle arengu esile toomine ja sellele tähelepanu juhtimine. Lisaks Bernhard Sowinski väljaöeldule võib lisada, et vanemate tekstide tõlkimine ning tõlkeprotsessi ja selles avalduva keele arengu uurimine ja lahtimõtestamine on abiks ka teistele tõlkijatele, kes hakkavad samuti mõnda sama lähtekeele vanemat teksti tõlkima. Kui ka sihtkeel on sama, siis on võimalik tuua otseseid paralleele, juhul, kui tekstides esinevad samasugused keelendid. Kui sihtkeel on aga erinev, on võimalik nende uurimuste ja teiste sihtkeelte abil leida abi ka enda konkreetse juhtumi lahendamiseks. Ka käesoleva töö eesmärk on uurida vananenud keelendeid ning vaadelda nende tõlkimist ja leida juba olemasolevatele

lahendustele juurde uusi võimalikke variante, mida tulevikus võiksid sarnaste tekstide tõlkijad kasutada.

Vanemate keelendite uurimisel tuleb kõigepealt aga pista rinda küsimusega, et kuidas on keelendid siis tegelikult täpsemalt aja jooksul muutunud ja missugused, kas siis silmnähtavad või mõttelised erinevused ilmnevad siis, kui hakata võrdlema vanemaid ja praegu kasutusel olevaid keelendeid.

2.2 Vanemate ja praegu kasutusel olevate saksakeelsete keelendite põhilised erinevused

Keelendid, nende kuju ja tähendus on aja jooksul muutunud ja muutuvad tulevikus kindlasti veelgi. Tähdenduse aspekti tuleks väga tähelepanelikult jälgida just vanemate tekstide tõlkimisel, sest muidu võib halvimal juhul juhtuda, et teksti mõte tõlkimise käigus muutub. Kui vaadelda vanemaid, nt keskajal kasutuses olnud ja praegu levinud saksakeelseid keelendeid, võib märgata mitmeid erinevusi. Näiteks võib ette tulla seda, et mõne vana väljendiga tähistatakse tegevust või eset, mida ei ole täna enam olemas, nt *an den Pranger stellen*². Selle väljendiga kujutatakse olukorda keskajal, kus kurjategija pandi avalikkusele vaatamiseks seisma häbiposti. Kuna täna enam niisugust karistusmeetodit ei rakendata, ei kasutata seda väljendit ka enam otseses tähenduses. Pigem viidatakse sellele, et kedagi väga kritiseeritakse. Või siis väljend *ins Fettnäpfchen treten*, mis algselt tähendas otseses mõttes rasvakaussi astumist. Teada on mitmeid variante selle väljendi tekkeloo kohta. Näiteks võis see väljend alguse saada sellest, et vanasti riputati vorste ja sinke lae alla kuivama ning põrandale pandi kauss, et sinna rasv sisse tilguks. Keegi võis aga hooletusest sinna kaussi sisse astuda³. Praegu kasutatakse seda väljendit hoopis tähenduses – kelleski pahameelt tekitama.

Nende kahe näite puhul on väljendite tähendus muutunud aja jooksul laiemaks. Väljendeid ei kasutata enam teatud kindlas situatsioonis, mis on seotud mingi kindla

---

² Sellest väljendist on välja kujunenud ka verb *anprangern* – kedagi avalikult süüdistama või häbistama. (<http://www.mittelalter-kontor.com>) (19.05.2014)

³ Piirkonniti on selle väljendi tekkelood väga erinevad (<http://www.mittelalter-kontor.com>) (19.05.2014)

tegevusega, vaid pigem hoopis kellegi emotsioonide esile toomiseks. Lisaks sellele võib esineda ka seda, et teatud vananenud väljendite tähendust teavad vaid vähesed, kes on teatud teemade uurimisega tegelenud ja igapäevaselt neid väljendeid enam ei kasutata. (Frank jt 1993: 649) Niisugustel juhtudel on ilmselt teatud väljendid inimeste kõnepruugist ajapikku hoopis kadunud. Võib oletada, et põhjuseid, mis niisuguse arenguni on viinud, on mitmeid. Esiteks võib välja tuua juba eespool nimetatud põhjuse, et täna pole enam olemas esemeid või tegevusi, mille korral teatud väljendit kasutada saaks ning väljendi kasutusvaldkonda pole ka mingil põhjusel laiendatud. Teisest küljest võib mingi kindel väljend olla tugevalt seotud teatud ajaperioodiga ning ehk seepärast ei ole peetud sobivaks seda väljendit enam edaspidi, kui nt riigikord on muutunud, enam kasutada. Lisaks võib oletada, et väljendite kadumise taga võib olla ka lihtsalt keele areng. Kasutusele on võetud uusi sõnu, mõned vanemad sõnad on asendatud uutega, teistest keeltest on üle võetud laensõnu ja väljendeid ning mõnedel juhtudel võis ette tulla ka seda, et nt teatud tegevuse väljendamiseks hakati vana väljendi asemel kasutama mõnest teisest keelest üle võetud või lihtsalt rahva hulgas levima hakanud ja nii üldkasutusse jõudnud uut väljendit. Võimalikke põhjuseid, mis võisid sellise keelendite arengu tingida, on palju.

Michael Stanley Batts (Frank jt 1993: 649) toob välja ka võimaluse, et sõnadel oli keskajal kitsam või laiem tähendus kui praegu, st mõnede sõnade puhul võib märgata tuntavaid semantilisi muutusi: nt sõnal *veige*⁴ oli keskajal palju laiem kui praegu. Kui praegu seostub sõna *feig* enamjaolt argusega, siis keskajal varieerus selle sõna tähendus arast kuni surmatoovani või surmale määratuni. Tegemist on päris huvitava fenomeniga, sest kui võib oletada, et paljudele sõnadele on aja jooksul pigem tähendusi juurde tulnud ehk tähendus on laienenud, siis eelmainitud juhul on omadussõna muutunud hoopis kitsamatähenduslikuks ning sellest lähtuvalt peab praeguses keelekasutuses mõnede vanade tähenduste ümberütleamiseks kasutama teisi keelendeid ehk siis sünonüüme. Kui rääkida lähemalt sõnade tähenduse laienemist, siis võib näiteks tuua sõna *fertig*⁵. Algselt seostati seda sõna liikumisega, midagi või keegi oli sõiduks, edasi liikumiseks valmis.

---

⁴ Sõna *feig* keskajal kasutusel olnud kirjaipilt

⁵ Lisainfo leiab Tšehhi Masaryki Ülikooli kursuse *Ausgewählte Themen der historischen Semantik am Beispiel der mittelhochdeutschen und altschechischen Quellen* (<https://www.phil.muni.cz/german/mediaev/histsem/spol-HS.htm>) (19.05.2014)

Nüüd on aga sõna *fertig* tähendus muutunud üldisemaks ja sellega väljendatakse üldiselt seda, et midagi on valmis ja lõpetatud. Enam ei lähtuta sellest, et valmistatakse kuhugi sõitma hakkamiseks. Lisaks esineb juhtusid, kus sõna tähendus on nõ nihkunud ehk siis tähendus on nt tihti muutunud abstraktsemaks. Heaks näiteks on sõna *Frauenzimmer*⁶. Keskajal mõisteti selle all konkreetset ruumi, kohta, kus teatud naine elas. Nüüdseks on aga tähendus ajapikku muutunud nii palju, et kui vahepeal tähendas see sõna neutraalselt lihtsalt naist, siis praegu on see sõna pigem halvustava alatooniga ning tähendab vanemat riikakat naist.

Kui rääkida konkreetset sõna tähenduse halvenemisest, siis selle protsessi ilmestamiseks sobib väga hästi sõna *Dirne*⁷, millel oli keskajal täiesti neutraalne tähendus – noor tüdruk, siis vahepealsel ajaperioodil mõisteti selle sõna all hoopis pigem teenijatüdrukut ning praeguseks on sõna tähendus üldlevinud kõnepruugis hoopis märkimisväärselt halvenenud. Kuigi mõnedes regioonides, eriti Baierimaal seostub sõna *Dirne* kohalikus dialektis sõnaga *Dirndl*, millega tähistatakse nii nagu keskajal noort tüdrukut ning ka naistele mõeldud rahvariideid, on nüüdseks välja kujunenud nii, et sõna üheks levinumaks tähenduseks on hoopis prostituut. Niisugustel juhtudel, kus sõna tähendus aja jooksul halveneb, on tihti tüüpiline ka see, et sõna tähendus kitseneb või nihkub. Seda, et sõna muutuks laiematähenduslikumaks, esineb harvem.

Samas ei tohi kõrvale jätta ka võimalust, et esineda võib ka tähenduse paranemist. Kui nt sõnaga *Minister*⁸ tähistati algselt teenrit, siis järk järgult on sõna tähendus muutunud ning seda on hakatud kasutama järjest tähtsamate isikute kohta riiklikul tasandil. Vahepeal kasutati sõna *Minister* riigiteenri tähenduses, praegu on aga ju *Minister* juba valitsuse liige.

Võib arvata, et niisuguseid erinevat laadi semantilisi muutusi on erinevate keelendite puhul esinenud üsna palju ning õigustatud on küsimus, et mis on viinud niisuguste keeleliste muutusteni. Põhjuseid võib leida ilmselt mitmetest valdkondadest. Üheks

---

⁶ (<https://www.phil.muni.cz/german/mediaev/histsem/spol-HS.htm>) (19.05.2014)

⁷ (<https://www.phil.muni.cz/german/mediaev/histsem/spol-HS.htm>) (19.05.2014)

⁸ (<https://www.phil.muni.cz/german/mediaev/histsem/spol-HS.htm>) (19.05.2014)

tähtsaimaks muutuste tingijaks on kindlasti ühiskondlikud muudatused, kuid ilmselt ei saa kohe kuidagi alahinnata ka kultuuri arengu esile kutsutud muutusi. Maria Biskup on uurinud keele muutumise tagamaid ning toob oma kogumikus „Sprachwandel, Bedeutungswandel“ (2011) välja rea põhjuseid, miks ja kuidas keel ja sellega seoses ka keelendite tähendused muutuvad. Näiteks mängib Biskupi sõnul olulist rolli see, et pidevalt on vaja uusi keelendeid uute objektide, tegevuste jne väljendamiseks. Selleks kasutatakse aga tihti juba olemasolevaid keelendeid, moodustatakse nt liitsõnu või kasutatakse neid sõnu, millest juba olemasolev liitsõna koosneb, eraldi. Samuti on ilmselt olulist rolli mänginud erinevate sotsiaalsete gruppide omavaheline suhtlus. Teatud sotsiaalsete kihtide sõnakasutusest võtsid teised ühiskonnakihid üle oskussõnu ja erialaseid väljendeid, mille tähendus ilmselt aja jooksul nende keelekasutuses mingil määral muutus. Üheks tähelepanuväärseks tendentsiks võib pidada aga seda, et ajapikku ilmnes inimestel soov kasutada ebaseadlike teemade väljendamiseks rohkem piltlikke väljendeid. Ilmselt soodustasid selle tendentsi levikut erinevad kultuurilised ja sotsiaalsed põhjused, mis andsid tõe selleks, et sooviti end rohkem nõ taktitundelisemalt väljendada. Näiteks oli see võimalus end väljendada erinevatel tabuteemadel. Õigustatult võib oletada, et ehk on just see tendents viinud selleni, miks meie keelekasutuses esineb praegu niivõrd palju erinevaid piltlikke väljendeid. (Biskup 2011)

Lisaks sellele tuleb tähelepanu pöörata ka ajavormide kasutusele praegu ja sajandeid tagasi. Näiteks kasutati keskaja keskülemsaksa keeles vaid ühte minevikuvormi – lihtminevikku, samas kui praegu kasutatakse kolme. Vanade tekstide tõlkimisel tuleb originaalteksti lihtmineviku väljendamiseks valida siis kolme minevikuvormi vahel. Tõlkija peab ära tabama originaallause mõtte ning loomulikult proovima parima lahenduse. Samuti on aja jooksul muutunud ka saksakeelne lauseehitus. Näiteks kasutati keskaegses keeles üsna tihti üksteise kõrvale reastatud rindlauseid. (Sowinski 1998: 23) Niisugustel juhtudel tuleb tõlkijal otsustada, missuguseks kujuneb tekst sihtkeeles: kas jäetakse lausekuju originaalkeelega sarnaseks või luuakse nõ täiesti uue kujuga tekst.

Võib väita, et niisugused keelendite erinevused on üks tähtsamaid asju, millele peab vanemaid tekste tõlkides tähelepanu pöörama, sest nende väärsti mõistmine ja tõlgendamine võib muuta teose sisu sihtkeeles ning mõjutada negatiivselt tõlke

kvaliteeti, kuid loomulikult pole eespool mainitud erinevused ainuke probleem, millega tuleb tõlkijal sajanõudeid vanu tekste tõlkides tegeleda.

2.3 Vanemate tekstide tõlkimisel esinevad probleemid

Patrizia Mazzadi⁹ on veendunud, et kui esialgne originaaltekst jääb alati samaks, siis tõlkes peavad aja jooksul läbi tegema arengu ning neid peab üha uuesti formuleerima. Kui originaal ei vanane, siis tõlge küll. Ilmselt püütakse sellega vihjata asjaolule, et kuna keel areneb ja muutub pidevalt, peavad ka tõlkes nii-öelda ajaga kaasas käima, et mitte lugejaskonda kaotada. Kuna aga sajanõudeid vanad tekstid erinevad keeleliselt mitmes mõttes viimastel kümnenditel koostatud samakeelsetest tekstidest, on õigustatud ka nende eraldi käsitlemine tõlkeaspektist lähtudes. Niisugused keeleliselt erinevad tingivad aga selle, et vanemate tekstide tõlkimisel tuleb lisaks tüüpilistele tõlkeprobleemidele, mida esineb ka viimastel kümnenditel avaldatud tekstide tõlkimisel, tähelepanelik olla ka vanematele tekstidele omaste spetsiifiliste iseärasuste suhtes, mis võivad muuta tõlkeprotsessi keerulisemaks.

Just keeleliselt erinevused võivad põhjustada otseselt probleeme originaaltekstist arusaamisel. Kui tõlkija hakkab tõlkima vanemat teksti, peab ta igal juhul arvestama originaalkeele tollase ja praeguse keelekasutuse leksikaalsete ja süntaktiliste erinevustega. Juhul, kui tõlkija pole varem vanemate tekstidega tegelema, tuleks tal tõenäoliselt tutvuda kõigepealt vanema keelekasutuse eripäradega, et tagada kõigepealt originaaltekstist õigesti arusaamine. See on kindlasti üks tähtsamaid punkte, et tulemuseks oleks kvaliteetne tõlge.

Omaette probleemiks vanemate tekstide puhul on kindlasti väljendite ja sõnade tõlkimine, millega tahetakse vihjata esemetele või tegevustele, mida praegu elavad inimesed tihtilugu ei pruugi teada. Samuti võib nende keelendite tähendus olla aja jooksul nihkunud. Eelmises peatükis välja toodud näited annavad nendest aspektidest

---

⁹ Internetzeitschrift für Kulturwissenschaften http://www.inst.at/trans/17Nr/2-5/2-5_mazzadi17.htm (19.05.2014)

lühikese ülevaate. Niisuguste probleemide korral kerkib esiplaanile küsimus, et mida peaks tõlkija selliste keelenditega peale hakkama.

Reinhard Kleszczewski (Roloff 1994: 78) toob samuti esile, et üheks tähtsaimaks proovikiviks vanemate tekstide tõlkijale on küsimus, et kui suurel määral peaks tõlkija proovima tänasele lugejaskonnale arusaadavaks teha originaal- ja sihtkeele teksti märgatavat ajaloolist distantssi, ehk siis, kas tõlkija peaks hakkama sihtkeeles teksti tänapäevasemaks muutma, nt kasutama sihtkeele vanemahõnguliste keelendite, arhaismide, asemel hoopis praegu aktiivselt rahva seas kasutust leidvaid keelendeid, modernisme. Niimoodi muudaks ta praegusele publikule lugemise kindlasti mugavamaks ja ehk ka kergemaks ning motiveeriks võib-olla isegi rohkem inimesi raamatut lugema. Samas rõhub Kleszczewski ka teisele vaatenurgale, mille järgi võib sellise teguviisi tulemuseks olla see, et lugejatele jääb tõlgitud tekstist nii-öelda vale pilt. Selles punktis tuleb Kleszczewskiga igatahes nõustuda. Kui tegemist on vanema teosega ning selles käsitletakse sajandite tagust perioodi, tuleks säilitada mingilgi määral originaalteose stiili. Just nimelt stiiliks võib Kleszczewski järgi pidada ka arhaismide kasutamist. Kui tõlkija muudaks stiili, kasutaks nt praegusele kõnepruugile omaseid väljendeid, ei annaks tõlge enam täiel määral lugejale edasi seda emotsiooni ning võib-olla mingil määral isegi ka teavet, mida originaalteos. Just eri ajaperioodidele omane keelekasutus aitab lugejal sisse elada teose sündmustikku ning saada infot ka teatud ajaperioodi elu-olu kohta. Selle elu-olu hulka kuulub aga kindlasti ka keel ning sellele iseloomulikud omapärad. Samas ei tohiks ilmselt nt arhaismide jne kasutamisega ka väga liialdada, sest nii võib tekst muutuda praegusele lugejale siiski liiga võõrapäraseks. Selle all mõtlen lisaks liigsele arhaismide kasutamisele näiteks ka praegu võõrastavana tunduvat lauseehitust. Tõlkija peaks töö käigus leida tasakaalu nii-öelda vana ja uue vahel. Teost tõlkides ei saa ju luua originaalteose täiesti uut ümbertöötatud versiooni, kuid ka liiga arhailine sõnakasutus ei täidaks tõenäoliselt paljude lugejate silmis tõlke funktsiooni. Nii võiks ideaalne vanema teksti tõlge sisaldada praegusele keelekasutusele omast süntaksit, kuid siiski ka mõningaid arhailisi

keelendeid või siis tuleks tekstis kasutada vahel ka vanemat lauseehitust¹⁰. Neid aspekte jälgides peaks tulemus kujunema meeldivaks elamuseks enamuse lugejate jaoks.

Selge on see, et tõlkija ei suuda olla meele järele kõigile lugejatele, sest nende ootused tõlgitud teose suhtes on väga erinevad. Lugejaskonda eristab eelkõige juba see, et kas ollakse enne tõlke lugemist tuttav originaaltekstiga või mitte. Need lugejad, kes on ka originaali lugenud, saavad tõlget kasutada lihtsalt selgitava paralleeltekstina, millest on vajaduse korral abi originaali paremini mõistmiseks. (Frank jt 1993: 652) Teised lugejad, kes pole originaaliga kokku puutunud ja loevad esimesena tõlget, kujundavad aga ka oma arvamuse originaalteose kohta just tõlke põhjal. Ka see on üks põhjus, miks ei tohiks tõlke stiil üldjoontes väga palju erineda originaali stiilist.

---

¹⁰ Patrizia Mazzadi Internetzeitschrift für Kulturwissenschaften http://www.inst.at/trans/17Nr/2-5/2-5_mazzadi17.htm (19.05.2014)

3. „DER ABENTHEUERLICHE SIMPLICISSIMUS TEUTSCH“ JA SELLE TÖLKIMINE

H. J. C. von Grimmelshausen'i teos „Der Abentheuerliche Simplicissimus Teutsch“¹¹ jõudis lugejateni esimest korda 1668. aastal ning sellest sai üks esimesi bestsellereid ja terve barokiaja tähtsaimaid romaane saksa keeleruumis. (Grimmelshausen 1993: 9) Kui saksakeelse publiku seas saavutas Grimmelshauseni „Der Abentheuerliche Simplicissimus Teutsch“ edu kohe pärast esmailumist, siis saksa keelest teistesse keeltesse hakati „Simplicissimust“ tõlkima küllaltki hilja. Mittesaksakeelse publiku hulgas muutus Grimmelshausen ja tema looming populaarseks alles 20. sajandi alguse paiku, kuid tolaegsete tõlgete juures oli määravaks ka see, et reeglina oli tegemist redigeeritud ja lühendatud versioonidega. Täismahus tõlkeid, mille juures oleks ära toodud ka ajaloolisi aspekte puudutavad kommentaare, esines siiski veel vähe. (Landwirtschaftsverband Westfalen-Lippe 1976: 239) Selle informatsiooni valguses võib üheks tähelepanuväärsemaks ja olulisemaks sündmuseks lugeda teose ilmumist 2009. aastal saksa keeles hoopis uuel ja seni tundmatul kujul. Reinhard Kaiser tõlkis „Simplicissimus Teutsch'i“ nii-öelda tänapäeva saksa keelde.

3.1 Reinhard Kaiser'i versioon „Simplicissimus Teutsch'ist“

Reinhard Kaiser tõlkis niisiis H. J. C. von Grimmelshauseni romaani vanemast saksa keelest praegu standardiks olevasse saksa keelde. Kaiser tõdeb enda kodulehel avaldatud intervjuus¹², et tõlkimise põhiliseks murekohaks olid tema jaoks raskesti mõistetavad või lausa mõistmatud unustusehõlma vajunud sõnad ja väljendid, mida praegu saksa keeles enam aktiivselt ei kasutata ning sõnad, mille tähendus on aja jooksul nihkunud. Ta toob välja rea selliseid saksakeelse sõnu:

---

¹¹ Teose eestikeelne pealkiri on „Saksa Simplicissimuse seiklused“.

¹² Vt <http://www.reinhardkaiser.com/LesesaalNeu/VersammelteWerke/grivorschau.pdf>

- Näiteks sõnal *etliche*, millega mõeldakse praeguses keelekasutuses, et midagi on päris palju, on „Simplicissimus'es“ vastupidine tähendus. Selle sõnaga mõeldakse hoopis mõned vähesed, mõni, nt kolm inimest on juba romaanis *etliche*.
- Sõna *schlecht* tähenduse muutumise juures on rolli mänginud ka erinevate sõnade kirjapilt. „Simplicissimus'es“ tähendab sõna *schlecht* sama mis praeguses kõnekasutuses sõna *schlicht* (eesti k lihtne). Kusjuures saksa kirjakeele normi alus sõnaraamat Duden¹³ toob järjekorras viimasena ära ka selle vana tähenduse, kuid juurde on märgitud, et see on vananenud. Seda näidet saab omakorda pidada heaks näiteks iseloomustamaks nn „valede sõprade“ (saks k falsche Freunde, ingl k false friends) probleemi. Nimelt on sõnad *schlecht* ja *schlicht* iseenesest väga sarnased sõnad. Sellest hoolimata on tegemist erineva tähendusega sõnadega, sest aja jooksul on sõna *schlecht* tähendus muutunud. Nn „valede sõprade“ olemus aga just selles seisnebki, et sarnastel või ka identsetel sõnadel on lähte- ja sihtkeeles erinev tähendus. (Schmidt 2007: 1) Käesoleval juhul on aga võimalik käsitleda ka vanemat ja praegu standardiks olevat saksa keelt lähte- ja sihtkeelena.
- Sõna *das Gegenteil* tähistab „Simplicissimus'es“ vaenlast, vaenlase armeed, vastast. Samas kui lähtuda sõnaraamatus Duden¹⁴ äratoodud infost, siis tuleb selgelt esile, kuidas on aja jooksul selle sõna tähendus nihkunud. Sõnaraamatu Duden järgi on selline sõjalisele vastuolule viitav tähendus sellel sõnal üldse kadunud. Viidatakse vaid teatud omadusele, väljaütlemisele või isikule, mis/kes on vastupidine millelegi/kellelegi teisele.
- Samasugust tendentsi võib märgata ka sõna *das Widerspiel* puhul. Selle sõnaga antakse „Simplicissimus'es“ edasi jällegi sõna *das Gegenteil* praegu levinud tähendust. Sõna *das Widerspiel* ise seostatakse praegu aga pigem erinevate jõudude üksteise vastu tegutsemisega, kuigi sõnaraamat Duden¹⁵ on jätnud alles ka vana tähenduse *das Gegenteil*, siiski on selle tähenduse juures ära märgitud, et tegemist on vananenud tähendusega.

¹³ <http://www.duden.de/rechtschreibung/schlecht> (19.05.2014)

¹⁴ <http://www.duden.de/rechtschreibung/Gegenteil> (19.05.2014)

¹⁵ <http://www.duden.de/rechtschreibung/Widerspiel#Bedeutung1> (19.05.2014)

- Sõna *das Gewehr* tähendus on aga aja jooksul muutnud nii palju, et kui vanemas keelekasutuses ning ka „Simplicissimus'es“ tähistas see sõna relvi mitmuses, relvastust üldiselt või varustust, siis nüüd on tähendus muutunud palju täpsemaks. Sõnaraamatu Duden¹⁶ järgi tähistab see sõna ainult ainsust, ehk siis ühte püssi. Mitmuse väljendamiseks tuleb moodustada mitmus ehk siis *die Gewehre*.
- Sõna *die Freundschaft* tähendas „Simplicissimus'e“ algses väljaandes sõprade ringi ehk siis sõpru. Sellest lähtuvalt saab järeldada, et sõna *die Freundschaft* tähendus on muutunud aja jooksul abstraktsemaks. Praeguses kõnekasutuses tähistatakse selle sõnaga esmajärgus inimestevahelist suhet.
- Sõna *der Schelm* tähendus on aja jooksul nihkunud nii palju, et kui praegu tähistatakse selle sõnaga enamasti pigem inimest, kes nii-öelda mängib teistele vingerpussi, millega ei kaasne suurt kahju, siis varem oli sõna *der Schelm* tähendus negatiivsem. Põhilisteks tähendusteks olid kelm, petis, varas.
- Sõna *das Interesse* tähendus on aga võrreldes „Simplicissimus'es“ kasutatud tähendusega kardinaalselt muutunud. Nimelt oli sõna tähendus „Simplicissimus'es“ intressid (saks k *die Zinsen*).
- Tähenduse muutumist esineb ka verbide puhul. Näiteks sõna *vergeben* tähendus „Simplicissimus'es“ on mürgitama (saks k *vergiften*). Sõnal *vergeben* on sõnaraamatu Duden¹⁷ põhjal eelmainitud tähendust praeguses kõnekasutuses pole.
- Verb *betrachten* tähendus on võrreldes „Simplicissimus'es“ kasutatud tähendusega muutunud nüansivaesemaks. Kui praegu kasutatakse sõna *betrachten* enamasti tähenduses vaatlema, jälgima, käsitlema, siis „Simplicissimus'es“ lisanduvad tähendustena veel kaaluma, järele mõtlema.
- Lisaks sõnadele on märgata muutusi ka väljendite puhul. Näiteks võib tuua „Simplicissimus'es“ esinenud lauseosa *Ehe ich sibende Jahre völlig überlebte....* Selle lauseosa puhul on tähendus nii palju nihkunud, et kui vanemas kõnepruugis väljendati sellega, et keegi on saanud seitsme aastaseks, siis praegu tooks selline kõnekasutus pigem esile negatiivseid asjaolusid, mis oleksid peaaegu takistanud kellelgi seitsme

¹⁶ <http://www.duden.de/rechtschreibung/Gewehr> (19.05.2014)

¹⁷ <http://www.duden.de/rechtschreibung/vergeben> (19.05.2014)

aastaseks saamast. Siinkohal on R. Kaiser oma tõlkes kasutanud sõnastust *Ehe ich siebtes Lebensjahr vollendete....*

Need näited annavad ülevaate sellest, mis sorti muutusi on sajandite jooksul sõnade tähenduste juures esinenud. Kuid siiski olevat Kaiseri arvates see vaid osa probleemist, millega tal tuli tõlkides rinda pista. Nimelt olevat vähemalt samaväärselt segadust tekitavad lugematud väiksemad komistuskivid nagu nt vanad sõnavormid, mõistatused, kiillaused, sõnade vananenud kirjapilt jne. Sõnade vananenud kirjapilte kohtab ka eelmainitud näidetes. Muuhulgas toob R. Kaiser näite ka sellest, kuidas on sajandite jooksul muutnud sõnade rektsioonid. Näiteks enesekohane verb *sich bedanken* (eesti k tänama) kasutati varem kaassõnaga *gegen*, nt *und sie bedanckten sich gegen mir....* (eesti k nad tänasid mind). Nüüd on tavaliseks kujunenud verbi kasutamine kaassõnaga *bei*, ehk siis nt *und sie bedankten sich bei mir....* (eesti k nad tänasid mind). Seejuures vajab ära märkimist, et muutnud on ka käänete kasutamine. Kui toona kasutati sõna *gegen* daativiga, siis praegu hoopis akusatiiviga. Samuti ei saa tähelepanuta jätta grammatilisi erinevusi praeguse standardkeele ja vanema saksa keele vahel. Kui toona kasutati Kaiser toob näitena välja sõna *die Luft*, mis tollal, kui kirjutati „Simplicissimus“, oli hoopis meessoost sõna ehk siis *der Luft*. Originaali puhul võib lugejat kui ka tõlkijat segadusse ajada nii-öelda „ajalooline ilustamine“. Näiteks nimetati Kolmekümneaastasest sõjas rüüstavaid sõdurid parteitoetajateks (saks k Parteigänger). Võib öelda, et sõna *Partei* on tänases saksa keeles saanud erakonnaastikule uue tähenduse, kuid siiski mõistetakse *Partei* all tegelikult lisaks erakonnale ka (vastas)poolt, leeri. Kõige eelmainitu põhjal võib täiesti nõustuda Kaiseri seisukohaga, et tema tõlkes ei jäänud ükski lause nii nagu see oli originaalis, ka siis kui kõiki sõnu ei pidanud muutma.¹⁸

---

¹⁸ Vt <http://www.haus-der-literatur.com/newsextra/Simplicissimus.htm>

3.2 „Simplicissimus Teutsch'i“ tõlkimine bulgaaria keele näitel (Boris Paraschkewow)

Kuigi eesti ja bulgaaria keel pole silmnähtavalt sarnased keeled, mis annaks põhjust nende keelte enda vahel palju paralleele tuua, on siiski võimalik anda ülevaade peamistest probleemidest, mis võivad ilmuda teose tõlkimisel saksa keelest ükskõik missugusesse teise keelde, antud juhul siis ühte slaavi keelde.

Boris Paraschkewow (Frank jt 1993: 734) arutleb „Simplicissimus Teutsch'i“ tõlkimise üle bulgaaria keelde. Ühe probleemina toob ta välja nn latinismid ja gallitsismid. Originaalteoses esineb latinisme nagu nt *spiritus familiaris*, *disciplina militaris*, *bellicosa*, *martialia ingenia* jne. Kui lähtuda bulgaaria keele näitest, siis tõlkides on mindud seda teed, et latinismid on sihtkeeles lahti seletatud ning ladinakeelseid sõnu tõlkes ei esine või kui latinismid on tõlkesse sisse jäetud, siis on nad ikkagi vähemalt sulgudes lahti seletatud. Selle põhjuseks võib olla tõsiasi, mille B. Paraschkewow ka ise välja toob. Nimelt pole ladina keel kunagi Bulgaarias eriti olulisel kohal olnud ning ladinakeelne sõnavara kui rahvusvahelise leksika osa suutis seal kanda kinnitada alles 19. sajandi algul. Seega tundub selline lahendus mõistlik, sest tõlkes pole minu arvates võimalikult palju arvestada sihtkeele omapäradega ja potentsiaalse lugejaskonna soovide ja harjumustega. Tõlge peab nii-öelda sulanduma sihtkeelde ning tekst peab olema ühtlane. Kui sihtkeeles lugejad pole harjunud mingisuguste lähtekeelses originaalteoses esinevate iseärasustega, mis sihtkeeles tunduvad võõrkehadena, siis võib arvata, et nende kasutamine mõjutaks alguses negatiivselt nende arvamust tõlkest, kuid võimalik, et lõpuks ka originaalist.

Saksakeelses originaalis esineb ka kreeka-ladina laensõnu nagu nt *Theologia*, *Intruktion*, *Impression*, *Antiphatia* jne. Bulgaariakeelses tõlkes jälgitakse üldiselt tendentsi, mille järgi kasutatakse tõlkes jällegi üldjuhul omakeelseid sõnu, mille kirja pilt pole lähtekeele sõnadele üldse sarnane. Samas ei taheta tõlkest jätta ka väga „steriilset“ muljet ning seepärast kasutatakse rohkem kasutatavate sõnade puhul nagu nt *Mönch*, *Monarch*, *Residenz*, *Privileg* jne äratuntavalt sarnaseid sõnu ka tõlkes. (Frank jt 1993: 735) Kui tõmmata paralleele eesti keelega, siis tuleb välja, et eelmainitud punktide põhjal on bulgaaria ja eesti keel üsna sarnased sihtkeeled. Ka eesti keele puhul on asendatud ladinakeelseid tsitaatsõnu omakeelsete selgitavate sõnade või väljenditega.

Bulgaariakeelse tõlkega sarnane taktika kehtib ka originaaltekstis esinevate kreeka-ladina sõnade puhul. Eespool äratoodud nii-öelda kõnepruugis rohkem levinud originaalkeele sõnadele on ka eesti keeles vasteteks nt *munk*, *monarh*, *residents ja privileeg*.

Saksakeelses originaalteoses kohtub ka gallitsisme ehk laensõnu prantsuse keelest. Näiteks Kolmekümneaastase sõja ajal kasvas prantsuse keelest üle võetud sõnade hulk, kuid aja jooksul on paljud neist igapäevasest kõnekasutusest järk-järgult kadunud. Kuigi osasid ülevõetud sõnu, mida „Simplicissimus'es“ kohtub, on kohandatud saksapärasemaks, nt *meritieren – verdienen*, *convoyren – begleiten* jne on kohati tegemist kõva pähkliga ka prantsuse keelt mitteoskavatele sakslastele. Kohati, nt sõna *convoyren* puhul on võimalik ka prantsuse keelt oskamata oletada, mida selle sõnaga umbes öelda tahetakse. Kuna bulgaaria keeles pole võõrsõnade nagu nt *slavieren*, *tribulieren*, *Habit*, *Kollation* jaoks omas keeles sarnase kirja- ja sõnapiildiga sõnu, kasutati täiesti teistsuguseid omakeelseid sõnu või ka laene, mis on üle võetud idapoolsematest keeltest. Jällegi saab paralleele tõmmata eesti keelega. Kuigi ka eestikeelses nagu ka bulgaariakeelses tõlkes on põhimõtteliselt võimalik kasutada ka mõningaid prantsuskeelseid laene, mis on tõesti ka üldtuntud nagu nt teada-tuntud vabandamiseks kasutatav *pardon*, esineb selliseid sõnu siiski vähe. (Frank jt 1993: 735) Enamasti on ka eestikeelses tõlkes kasutatud võõrsõnade asemel tüüpilisi eestikeelseid sõnu, või siis laene, mida me oleme aja jooksul hakanud juba pidama täiesti oma sõnadeks. Siinjuures tulebki eelkõige arvestada erinevate keelte, kultuuride ja ajaperioodidele omast keelekasutust. „Simplicissimus'es“ kasutatud keel kajastab ajastutruult just seda ajaperioodi, kui Grimmelshausen oma romaani kirjutas. Latinismid ja gallitsismid ilmestavad seda aega praeguse Saksamaa alal. Paraku ilmneb ka eesti keele puhul tõsiasi, et meil pole võimalik tõlkes kasutada nii palju prantsuse- ja ladinakeelseid laensõnu, sest meie keeles pole need kunagi nii tugevalt kanda kinnitanud kui saksa keeles. Sellest hoolimata on võimalik luua täisväärtuslik ja ajastu omapäraseid jooni edasiandev tõlge, nagu nii „Simplicissimus'e“ bulgaaria- ja eestikeelsest tõlkest lähtub.

B. Paraschkewow (Frank jt 1993: 736) toob ühe probleemina, mis „Simplicissimus'e“ tõlkimisel bulgaaria keelde tõlkimisel esile kerkis, dialektidest pärinevad sõnad ja sõnavormid, nt *Büchel* tähistas sõna *Hügel*, *gumpen* sõna *springen*, *verkleiben* sõna

verbergen, verkiefen sõna *verkaufen* jne. Kusjuures märkimist väärrib, et enamuse niisuguste sõnade puhul ei pruukinudki nende kasutamine olla märk sellest, et nimelt taheti kasutada kohalikku murret. Pigem annab see märku sellest, et 17. sajandil ei eksisteerinud ühte kindlaks määratud normidega kirjakeelt. Tõlkijal tuleb niisuguste sõnade puhul otsustada, kas kasutada teksti edasiandmisel näiteks murdesõnu, mis annaksid neid dialektaalse taustaga sõnu edasi enam-vähem samaväärselt edasi. Samas jällegi tekitab mõningal määral küsimusi nende dialektidest pärinevate sõnade tähtsus tõlkimisel. Kas ei võiks neid saksakeelseid dialektide taustaga sõnu asendada tõlkes juba tavaliste kirjakeelsete sõnadega? Kui nende sõnadega ei taheta tõesti originaalteoses tuua esile seda, et teatud sõnad olid kasutuses just dialektides, siis ei tohiks kirjakeelsete sõnade kasutamine ka tõlke kvaliteeti mõjutada. Niisugustel juhtudel nagu nt „Simplicissimus“ võiks tõlkijale jääda vabadus otsustada, kas kasutada vaid kirjakeelt või siis ka sihtkeele murdesõnu või isegi sõnade vananenud vorme, et originaalteose õhustikku paremini edasi anda. Kui viimase variandi kasuks otsustada, siis võib tekkida aga olukord, kus sihtkeeles lugejat, kes loeb seda praegu 21. sajandil, võivad lihtsalt raskendada tekstist arusaamist. Seega oleks minu arvates õige lähtuda eelkõige sellest, et tekst oleks vähemalt valdavale enamusele lugejaskonnast ka mõistetav. Muidugi võib tõlkes kasutada ka murdesõnu või vananenud sõnu või sõnavorme, kuid need peaksid olema siis siiski üldtuntud või vähemalt nende kirjalik peaks reetma ka 21. sajandil teost lugevale inimesele, mis on sõna tähendus.

Omaette küsimuseks võib tegelikult pidada juba sõnade *Vater, Mutter, Knan* ja *Meuder* (tähistavad Simplicius'e lihaseid vanemaid ja vanemaid, kes tema eest hoolitsesid) järjekindlat eristamist. Bulgaariakeelses tõlkes on mindud seda teed, et tõlkes on eristatud kirjakeelseid sõnu *Vater* ja *Mutter* ning murdesõnu *Knan* ja *Meuder*. Selline teguviis tundub ka olevat ainuõige lahendus, et anda edasi originaalis kasutatud intonatsiooni. Kui kasutada mõlema variandi puhul jällegi vaid kirjakeelseid vasteid, ei oleks esitaks võimalik neid omavahel eristada. Samuti toob murdekeelsete sõnade kasutamine paremini esile ka väikese Simplicius'e lihtsameelsust. (Frank jt 1993: 736 j)

Võib öelda, et üheks selle ajastu eripäraks, millal H. J. C. von Grimmelshausen oma teose kirjutas, on ka mütoloogiliste võrdluste kasutamine. Sealjuures ei hoiata ta ka konkreetselt lahus kreeka ja rooma jumalate nimesid ning nende vahetamine võib

lugejat tänapäeval pigem häirima hakata. Samas ei saa välistada ka seda, et sellega tahtis Grimmelshausen viidata hoopis Simpliciuse harimatusele ning need vead on sisse tehtud tahtlikult. Tõlkes bulgaaria keelde on niisuguseid kohti ühtlustatud ning nimesid on kohati muudetud õigeteks. Näiteks on bulgaariakeelses tõlkes narri nimi, kes ennast Jupiteriks peab Zeusiks muudetud ning lisatud on ka kommentaar, mis seda teguviisi ka seletab. Üldises plaanis on aga jäädud truuks originaalile, et anda edasi tolele ajastule omast stiili. (Frank jt 1993: 737) Lisaks sellele on põhjus, miks nii hulgaliselt niisuguseid muudatusi teha ei tohiks kindlasti ka see, et nimede muutmise võib üldkokkuvõttes tekitada segadust nendel lugejatel, kes on lugenud ka originaalteost ning otsustavad nüüd näiteks lugeda tõlget ka oma emakeeles. Kui tõlkija on otsustanud siiski nimede osas muudatusi teha, tuleks kindlasti kasutada allmärkusi, milles siis muutmise põhjus peaks olema ilusti lahti seletatud. Kui tõlkija kommentaare ei lisa, võivad lugejad hakata õigustatult pidama muudetud nimesid tõlkija veaks.

Tõlkijat panevad kohe kindlasti proovile ka H. J. C. von Grimmelshausen'i erinevad sõnamängud, mis võivad olla vägagi kahemõttelised. Näiteks juba esimeses peatükis kohtame sellist hüüdu nagu: „*O edels Leben!*“, mida võib väga vabalt suulises kõnes kuulda ka kui *Esel leben*. Bulgaaria keeles on see probleem lahendatud nii, et adjektiivina kasutatakse sõna, mis tähendab eesti keeles *vaba*, kuid millel on sarnane kõla bulgaariakeelse sõnaga, mis tähendab *härj*. Niimoodi on saavutatud ka originaalmõtte edasikandumine tõlkesse. Üheks tõlkija jaoks raskeks näiteks on kolme sarnase sõna esinemine järjesti: *Kirche*, *Kirsche* ja *Kriechen* (eesti k kirik, kirss, roomamine). Sellistes kohtades ei ole kuidagi võimalik sõnamängu välja jätta ning ka bulgaariakeelse „Simplicissimus'e“ tarvis on õnneks leitud lahendus sarnaste sõnade näol. (Frank jt 1993: 738) Kuid kõikides keeltes ei pruugi see kaugeltki mitte nii lihtsalt õnnestuda. Samuti ei saa ju kasutada ka teistsuguse tähendusega sõnu ning kui keeles napib teatud sõnadele sünonüüme või vähemalt sarnase tähendusega sõnu võib tõlkija olla päris kimpus, sest sõnamängu välja jättes läheks kaduma osake teosega edasiantavast mõttest. Muidugi oleks üheks lahenduseks ka sõnamängu asendamine uue sõnamänguga, kuid ka siis peaks ikkagi üldmõte jääma samaks, sest muidu hakkaks tõlkija kirjutama ju juba omaenda raamatut – kuigi, jah, vahetevahel ju nii öeldakse, et mis muud see tõlkimine on, kui et originaalteose uuesti kirjutamine teises keeles.

Lisaks sellele ei saa tähelepanuta jätta ka tautoloogia esinemist originaalteoses. Niisuguste üksteise kõrval esinevate sõnade puhul on tavaline, et üks sõna neist on pigem võõrapärasem ning teine nii-öelda saksa oma sõna täidab selgitavat ülesannet, nt *Vollkommenheit und Perfektion, content oder zufrieden* või *Moment und Augenblick*. (Frank jt 1993: 739) Osadel sõnapaaride puhul tekib ükskõik mis keelde tõlkimisel kindlasti probleem just selle võõrapärasema sõnaga. Näiteks eespool toodud näitesõna *content* ei ole eesti keelde mingilgi moel juurdunud ning tõlkijal tuleb selle asemele leida mingi muu sõna, mis oleks lugejale tuttav, kuid oleks säilitanud ka teatud äratuntavad võõrsõna jooned.

4. VANANENUD KEELENDITE TÕLKIMINE H. J. C GRIMMELSHAUSEN'I ROMAANIS (1. ja 2. RAAMATUS)

H. J. C. von Grimmelshausen'i teos „Der Abentheuerliche Simplicissimus Teutsch“ sisaldab ohtralt vananenud saksakeelseid keelendeid, mis muudavad teose lugemise juba originaalkeeles ka saksa keelt emakeelena kõnelevatele inimestele küllaltki keerukaks. Lisaks ei saa tähelepanuta jätta ka nt ladinakeelseid ja ladina keele sugemetega pool-saksakeelseid keelendeid, mis on sujuvalt pikitud teksti ning omavad samuti tekstist arusaamisel suurt tähtsust. Sellest lähtuvalt tuleks just eriti hinnata tõlkijate tööd, kes on sellest teosest suutnud luua jõukohase lugemisvara ka teisi keeli emakeelena kõnelevale publikule. Eesti keelde tõlkis romaani Mati Sirkel ning see tõlge ilmus 2011. aastal.

4.1 Tõlkija Mati Sirkel „Der Abentheuerliche Simplicissimus Teutsch'ist“

Tõlkija Mati Sirkel rääkis 2011. aastal Peeter Helmile antud intervjuus¹⁹ muuhulgas ka oma emotsioonidest, mis seostuvad „Simplicissimus Teutsch'ist“, selle tõlkimise ja H. J. C. von Grimmelshausen'i kirjutamise stiiliga. Sirkel toob välja ka põhjuseid, miks on „Simplicissimus Teutsch“ püsinud Saksamaal populaarsena siiani. Sirkel viitab faktile, et „Simplicissimus Teutsch“ on ainulaadne seepärast, et selles on väga hästi osatud tabada ajastut, millal teos kirjutati ning Grimmelshausen kirjeldab sündmusi ka väga usutavalt. Ajastuks, mida teoses kajastatakse, on aga Kolmekümneaastase sõja aeg (1618 – 1648), mille kohta on väidetud, et teatud iseloomujooned saksa rahvuslikus olemises ulatuvad tagasi just sellesse aega. Sirkeli arvates on ka see fakt aidanud kaasa teose populaarsuse säilimiseni. Samuti toob Sirkel välja Grimmelhauseni omaduse, mille kohaselt puudusid tal *ülepakutud intellektuaalsed ja esteetilised ambitsioonid*. Sirkeli arvates ei saa alahinnata seda, et Grimmelshausen kasutab teoses omaenda elukogemusi ning ei panusta niivõrd lihtsalt spekulatsioonidele nagu seda teevad paljud kaasaja autorid. Mõtet edasi arendades võib väita, et ilmselt tõesti ei suuda mitte miski kompenseerida reaalselt läbielatud. Grimmelshausen on aga teosesse peitnud omaenda

---

¹⁹ Intervjuu on kättesaadav aadressil <http://ekspress.delfi.ee/news/areen/mati-sirkel-onn-argu-ta-mind-maha-jatku.d?id=40104194> (19.05.2014)

läbielatu ning suudab nii kõige adekvaatsemalt edasi anda nii ajastut kui ka lihtsalt teoses kajastatavaid sündmusi. See omakorda aga haarab lugejat ning aitab kaasa ka teose populaarsuse kasvule ja püsimisele. Intervjuust selgub, et ka Sirkeli jaoks oli tõlkimise juures kõige rohkem probleeme tekitavaks faktoriks teose arhailisus, kuid tuleb tõdeda, et lõpptulemus on siiski igati meeldiv lugemine. Sirkel omistab palju tänu ka eesti filoloogile Joel Sangale, kes tõlget toimetas. Nende kahe persooni koostööna sündinud eestikeelset tõlget saab täiesti jõukohaseks pidada väga laiale publikule, kellel puuduvad teadmised saksa kultuurist, ajaloo- ja keelest. Võib öelda, et Mati Sirkel on väga hästi täitnud tõlkija põhilist ülesannet – jääda tõlkides truuks originaaltekstile ning samal ajal kirjutada sihtkeelt kõnelevale publikule täiesti uus teos.

Eestikeelset tõlget aluseks võttes on võimalik välja tuua nn murekohti, mis võisid enim probleeme tekitada teose eesti keelde tõlkimisel. Üheks selliseks murekohaks võib pidada juba eespool nimetatud ladinakeelseid keelendeid, mis sobivad küll originaalteosesse iseloomustama ajastut, kuna originaalteos kirjutati, kui nende üle kandmine tõlgetesse, mis ilmuvad 21. sajandil, võib tekitada õigustatult mitmeidki küsimusi.

4.2 Ladinakeelsete keelendite tõlkimine

Nagu eespool mainitud, sisaldab originaalteos ohtralt ladinakeelseid keelendeid ning ka saksakeelseid sõnu, millel on äratuntavad ladinapäraseid jooned. Võib väita, et just nende ohtrus mõnedes tekstikohtades võib tõlkija ülesande muuta üsna raskeks. Tõlkijal tuleb otsustada, kas jätkata originaalteose autori stiili ka tõlkes või muuta tekst tõlkes hoopis ühtlaseks ja ühekeelseks. Kuid võimalik on ka leida nii-öelda kuldne kesktee ning juhendada korraga mõlemast stiilivõttest.

„... damit solche glatte Tafel durch fleißige **Impression** und Übung gezeichnet und zur Vollkommenheit und **Perfection** gebracht werde. Daher dann auch sein **Commentator** Averros lib.2 „de Anima“ (da der **Philosophus** sagt, der **Intellectus** sei als **Potentia**, werde aber nichts **in Actum** gebracht, als durch die **Scientiam**, das ist, es sei des menschen Verstand aller Dings fähig, könne aber nichts ohne fleißige Übung hingebacht werden) diesen klaren Ausschlag gibt, nämlich es sei diese **Scientia** oder

Übung die **Perfection** der Seele, welche sich selbst überall nichts an sich habe.“ (H. J. C. von G., 30)

„... et säärased siledad tahvlid usina **kogemise** ja harjutamise teel täis kirjutataks ning **täiusele** viidaks. Mispärast siis ka tema **kommentaator** Averroës (*lib. 2 de Anima*, kus **filosoof** ütleb, et **mõistust** tuleb mõista *potentia*'na, kuid ta ei jõua teisiti *in actum* kui läbi *scientia*, mis tähendab, et inimaru on selleks küll võimeline, kuid temasse ei saa midagi sisse viia teisiti kui hoolsa harjutamise teel) langetab selge otsuse, nimelt et see *scientia* või harjutamine on hinge **täiuslikuks** tegemine, hing iseendas ei sisalda midagi.“ (M.S., 35)

Mati Sirkel on selle näite puhul osad ladinapäraseid sõnad asendanud nii-öelda päris eesti sõnadega, teised on jäänud aga tsitaatsõnadeks. Siinkohal saab Sirkeli tegevust õigustada sellega, et originaalis esinevatele sõnadele nagu *Impression* ja *Perfection* pole eesti keeles sarnaseid võõrsõnadest nimisõnu²⁰. Sarnast tendentsi võib märgata ka teistes tekstikohtades. Samas on jällegi alati, kui eesti keeles leidub sarnane võõrsõna, eelistatud just seda, mitte täisväärtuslikke eesti keele enda sõnu.

„... dann in meinem zehnjährigen Alter hatte ich schon die **Principia** in obengemeldten meines Knäns adligen **Exercition** begriffen; ...“ (H. J. C. von G., 11)

„... sest juba kümneaastasena olid mul selged **printsiibid**, mis juhtisid minu taadi ülalmainitud **suursuguseid tegemisi**, ...“ (M.S., 11)

Võib oletada, et selle teguviisiga on püütud võimalikult palju säilitada kontakti originaaliga. Võõrsõnade kasutamine tõlkes aitab käesoleva teose puhul kahtlemata edasi anda originaali stiili. Michael Schreiber (Schreiber 1993: 165 – 170) arutleb selle üle, kui suurel määral peaks tõlkija proovima säilitada originaalteose autori stiili ka tõlkes. Schreiber toob muuhulgas välja ka selle, et viimasel ajal kirjutatud teoste puhul räägitakse tavaliselt pigem kindla autori individuaalstiilist, vanemate teoste puhul aga hoopis ajastule omast stiilist. Sellest seisukohast lähtudes tuleks „Simplicissimus Teutsch“ käsitleda viimase aspekti järgi. Kuigi oleks ebaõige täiesti tähelepanuta jätta ka Grimmelhauseni enda stiilile iseloomulikke jooni nagu mütoloogiliste võrdluste

---

²⁰ Info pärineb Eesti õigekeelsussõnaraamatu online versioonist (<http://www.eki.ee/dict/qs/>) (19.05.2014)

kasutamine. Seepärast oleks minu arvates Grimmelhauseni puhul õigustatud, kui tema teose tõlkimisel ei lähtuta vaid ajastule iseloomuliku edasi andmisest. Näiteks ei pöörata tähelepanu nendele samadele latinismidele, mis toonaseid kirjatükke iseloomustasid, vaid tahetakse esile tuua ka neid pisikesi nüansse, mis peegeldavad just autori enda käekirja. Sarnasel arvamusel on ka Gerhard C. Gerhardi (Bauer jt 2011: 205), kelle seisukohaks on, et tõlkija peaks asetama iseend autori mõttemaailma ning proovima temaga dialoogi astuda. Lähenedes ülesandele sellest küljest võiks see protsess viia isegi ju kvaliteetse tõlkeni. Ehk aitaks see lahendada ka siis erinevatel tasanditel tõlkeprobleeme. Tõlkijal oleks võimalus hinnata olukorda korraga mõlemalt poolt vaadatuna: ühelt poolt tõlke lugeja ning teiselt poolt originaali autori silmade läbi. See peaks minu arvates tagama ka tasakaalu originaali ja tõlke vahel.

Originaalteoses esineb ka ladinakeelseid sõnaühendeid. Nende puhul võib tõlkes märgata kahte erinevat tendentsi. Osad sõnaühendid on jäetud kaldkirjas ladinakeelseks ning lisatud on selgitav allmärkus.

„Dann hacken und reuten war seine **Disciplina militaris**, ...“ (H. J. C. von G., 11)

„Sest kõplamine ja maaraadamine olid tema *disciplina militaris*, ...“ (M.S., 11)

Teised seevastu on tõlgitud eestikeelseteks sõnadeks.

„... etliche redeten von der Kirche und geistlichen Sachen, andre von **Ratio status**, der Politik, Welt- und Reichshändeln; ...“ (H. J. C. von G., 88)

„... mõned rääkisid kirikust ja vaimulikust värgist, teised **riigitarkusest**, poliitikast, maailma- ja riigiasjadest; ...“ (M.S., 107)

Esimesel juhul on selgitava allmärgusena lisatud, et *disciplina militaris*'e näol on tegemist sõjakunstidega. Sellest lähtuvalt võib tekkida küsimus, et miks kasutas tõlkija ikkagi originaalsõnaühendit ja ei asendanud seda kohe tekstis eestikeelse vastega. Siiski selle näite puhul pooldan tõlkija otsust. Niisuguse otsuse kasuks räägib mitu aspekti. Võib oletada, et tõlkija ei ole ladinakeelset sõnaühendit tekstis ära tõlkinud seepärast, et eestikeelne vaste ei anna täiel määral edasi kogu mõtet, mis assotsieerub originaalsõnaühendiga. Kui kasutataks eestikeelset sõna, oleks tegemist sellise

kodustava tõlkega, millest saaks lugeja küll aru, kuid see ei täidaks täit eesmärki. Puudu jääks ajalooline aspekt. Samuti ühildub originaalsõnaühend kogu lausega paremini.

Teises näites on ladinakeelne ühend tekstis ära tõlgitud. Kui lähtuda tõlkija vaatevinklist, siis võis sellise teguviisi põhjuseks olla see, et taheti jällegi, et lause paremini ühtiks. Kuna siinkohal on tegemist loeteluga, siis eesti keeles teose lugeja jaoks muudab eestikeelne sõna lause sujuvamaks ja paremini haaratavamaks. Küll on aga originaalteoses lisatud selgitav allmärkus, millena on ära toodud ühendi tähendus saksa keeles (*Staatsräson*). Saksa-eesti sõnaraamat²¹ annab saksakeelse sõna *Staatsräson* vasteteks: riiklik mõtlemine, riigi huvidest lähtumine. Neid vasteid arvesse võttes on võimalik eestikeelsete alternatiividena veel välja pakkuda nt riigihuvidest ja riigipõhimõtetest. Kuigi tegemist pole kuskil kinnitust leidnud vastetega, olen arvamusel, et originaali mõtte edasi andmiseks võiks neid vajaduse korral kasutada.

Originaalteose puhul ei saa üle ega ümber saksakeelsetest sõnadest, millel on äratuntavad ladina keelele omased jooned.

„... nicht zwar, als hätte ich bedürft, mein unbändig Fleisch zu **mortificieren**, ...“ (H. J. C. von G., 41)

„... küll mitte selleks, nagu oleksin ma neid vajanud oma talitsematu ihu **suretamiseks**, ...“ (M.S., 49)

Eelmainitud tõlkes pole mingilgi moel püütud säilitada võõrapäraseid jooni. Pean seda õigustatuks, sest nagu eespool toodud näidete puhul, on selline keelekasutus omane pigem kindlale ajastule. Kui tõlkida teost aga praegu lugemiseks, muutuks sõnade sedaviisi moonutamine ilmselt pigem lugeja jaoks häirivaks. Siiski nagu eespool öeldud, on enamus niisuguseid ladina keelest üle võetud sõnu või ladinapärasemaks muudetud sõnu tõlgitud eesti keelde kasutades lihtsat sõnastust ja mitte võõrsõnu, siis nagu alati, erandid kinnitavad reeglit, nii ka Grimmelhauseni tõlke puhul.

„... und hatte den Sprengel in der einen und ein Buch in der andern Hand; aus demselben fing er an, mich zu **exorcieren**, fragende, wer ich sei und was ich da zu schaffen hätte.“ (H. J. C. von G., 191)

---

²¹ E. Kibbermann jt, saksa-eesti sõnaraamat 2007

„... ning ühes käes oli tal veepritsimise pintsel ja teises raamat; selle raamatu põhjal hakkas ta mind **eksortseerima**, küsides, kes ma olen ja mis mul siia asja.“ (M.S., 230 – 231)

Tõlkija Mati Sirkel on otsustanud kasutada võõrsõna selle asemel, et lähtekeelset sõna tõlkes nii-öelda igapäevases keelekasutuses levinud sõnadega lahti seletada. Duden annab saksakeelse sõna (Dudenis kasutatakse kirjalpilti *exorzieren/exorzisieren*) saksakeelseks selgituseks (*vermeintlich vorhandene Dämonen, böse Geister*) durch *Beschwörung austreiben* ehk siis eesti keelde tõlgituna posimise abil vaime välja ajama. Olen seisukohal, et niisugust natuke pikemat lahti kirjutatud selgitust oleks võimaliku alternatiivina saanud edukalt kasutada ka tõlkes.

Huvitavaks nähtuseks saab pidada vastupidist teguviisi, kus tõlkija on saksakeelse keelendi asemel, millel on küll ladina keelele sarnased tunnused, kasutanud ladinakeelset mõistet.

„**In Summa**, es hatte jeder seine eigne Inventition, die Bauern zu peinigen, und also auch keder Bauer seine sonderbare Marter.“ (H. J. C. von G., 19)

„**Summa summarum**, igaühel oli oma moodus, kuidas talupoegi piinata, ning nõnda siis ka igal talupojal oma eriline piin.“ (M.S., 21)

Tõlkes on ladinakeelne keelend pandud kaldkirja nagu ka kõik teised tõlkes esinevad ladinakeelsed keelendid. Siinkohal on tõlkija otsustanud kasutada üldtuntud ladinakeelset mõistet, millele pole vajalikuks peetud ka selgitavat allmärkust lisada. Olen seisukohal, et tõlkes oleks võinud kasutada lihtsalt ka mõnd eestikeelset sõna, näiteks oleks keelendi *in Summa* edasi andmiseks eesti keeles saanud kasutada ka nt lõppkokkuvõttes, ühesõnaga jne. teose eesti keeles lugeja jaoks poleks ilmselt midagi muutnud ka see, kui oleks kasutatud eestikeelset keelendit.

Originaaltekstis on lisaks sellele kasutatud ka ladinakeelseid lühendeid. Lühendite tõlkimise puhul võib tekkida õigustatult küsimus, kas tegelikult on need lühendid nii tähtsad teksti mõtte edastajad, et neid tingimata peaks üldse sihtkeelses tekstis kasutama. Võib-olla oleks võimalik neid hoopis välja jätta.

„... und zwar war es auch nicht weiters vonnöten, man hätte dann die ehrliche fromme Jungfer **scil.** Auch in Spott bringen wollen.“ (H. J. C. von G., 101)

„... saati veel midagi järele küsida, ja seda polnudki enam vaja, sest muidu oleks ka aus jumalakartlik näitsik (*scil.*) pilke alla pandud. (M.S., 125)

Selles lause puhul on tõlkes siiski ladinakeelne lühend säilitatud, kuid pandud ikkagi sulgudesse ning allmärkuses on lühend pikalt lahti kirjutatud ning lisatud on ka eestikeelne vaste (niinimetatud). Sellest teguviisist lähtudes võib arvata, et lühendi kasutamine ei oma tõlkes enam nii suurt tähtsust. Eestikeelses lauses võib selline lühend tekitada lugejas pigem väheke segadust. Olen arvamusel, et lühendi tõlkest väljajätmine ei vähendaks tõlke kvaliteeti, pigem muudaks selle kodusemaks ning paremini mõisteteavaks. Kuigi ka kodustaval tõlkimisel on muidugi omad piirid ning kõiki juhtusid tuleks käsitleda eraldi. Minu mõttekäigule sarnaselt on väljendanud end ka Nancy Hadlich (Hadlich 2006: 4), kes on seisukohal, et ajaloolised vihjed ei tekita teksti sihtkeeles lugejates samasuguseid assotsiatsioone, kui originaali lugejates. Niisuguseid lühendeid Grimmelhauseni teoses võib aga pidada just sellisteks „nähtusteks“, mis iseloomustavad selle ajaperioodi keelekasutust, kunas teos kirjutati. Toodud näite puhul on aga kaheldav, kas tavalugeja jaoks on oluline, et ka tõlkes lühendit just selles kontekstis kasutatakse.

Üldiselt võib öelda, et ladinakeelsete keelendite tõlkimisel on läbivaks tendentsiks see, et saksakeelsed sõnade puhul, millel on ladina keelele omased jooned, on eesti keeles kasutatud väga lihtsat sõnastust, välditud on võõrsõnu, nagu nähtub ka eespool toodud näidetest. Ladinakeelsete keelendite puhul on mindud kahte erinevat teed, osadel juhtudel on sisse jäetud ladinakeelsed keelendid, teistel juhtudel on kasutatud eestikeelseid vasteid, ilmselt olenevalt sellest, kuidas ühildub lause eesti keeles paremini ning ka sellest, teatud ladinakeelsed keelendid on ka eesti keeles üsna tuntud ning nende asemel eestikeelsete vastete kasutamine ei annaks ehk edasi kogu taustainfot, mis selle ladinakeelse väljendi taga peitub.

4.3 Prantsuskeelsete keelendite tõlkimine

Originaaltekstis esineb ka prantsusepäraseid ja prantsuskeelseid keelendeid. Niisuguste keelendite puhul on tõlkija eelistanud neid läbivalt eesti keelde tõlkida.

„... aber mir kamen gleich zween Musketierer auf den Leib, die mich anpackten und in ihre **Corps de Garde** führten.“ (H. J. C. von G., 55)

„ ... kuid kohe kippusid mulle kallale kaks musketäri, kes kahmasid minust kinni ja viisid oma **vahtkonnatuppa**.“ (M.S.,65)

Ilmselt on tõlkimisel määravaks osutunud ka see, et prantsuskeelsed keelendid ei ole eestikeelses keskkonnas alternatiivina kunagi nii levinud olnud kui ladina keelendid. Kuigi ka nende levik ei ole ilmselgelt olnud kunagi nii lai nagu nt Saksamaa alal, tuntakse neid ilmselgelt rohkem kui prantsusekeelseid. Saksa ajalooliste sugemetega kirjanduses kohtab aga prantsuskeelseid keelendeid ilmselt üsna sageli. Näiteks toob William Jervis Jones oma teoses „A Lexicon of French Borrowings in the German Vocabulary (1575-1648)“ (1976) ühe laenu välja ka sellesama *corps de garde*. Märgitud on isegi, et tegemist on meessoost sõnaühendiga. Jones'i andmetel käsitseti seda sõnaühendit 16. sajandil saksakeelses ruumis neologismina, mida alguses kasutati tähenduses vahtkonnamaja või- ruum ning hiljem, 17. sajandi alguses hakati selle sõnaühendiga tähistama ka sõdureid, kes vahtkonnas olid. Tõlkija on otsustanud sõnaühendi tõlkida. Õigustatult võib väita, et tõlkija on teinud ainuõige otsuse, sest eesti kultuuriruumis pole see sõnaühend nii levinud, ning nii välditakse ka selgitava allmärkuse lisamist.

Sarnaselt on käitunud ka siis, kui tegemist on olnud saksakeelsete sõnadega, millel on prantsuskeelsele omased tunnused ehk siis tegemist on saksa keeles võõrsõnadega, mis on üle võetud prantsuse keelest.

„Ich war kaum außer Dach hervorkommen, da mich etliche **Fouragierer** sahen und besser springen lernten.“ (H. J. C. von G.,166)

„ Aga ma olin katuse alt vaevalt välja jõudnud, kui mind nägid mõned **moonakogujad** ja õpetasid mind jooksmas.“ (M.S.,201)

Sõna *Fouragierer* näol on saksa keeles tegemist võõrsõnaga, mis on oma ajaloolisest kontekstist hoolimata oma erinevates vormides säilinud vähemalt sõnaraamatutes praeguseni. Saksa sõnaraamat Wahrig (Wahrig Deutsches Wörterbuch, 2008: 545, 564) toob välja ka nimisõna *Fourage/Furage f*, mille tähenduseks on märgitud toiduained / -

varud sõjaväeüksuse jaoks ja ka loomasööd, mis on mõeldud eelkõige hobustele. Siiski on juurde märgitud, et tegemist on vananenud sõnaga. Keeleportaal fremdwort.de²² annab selgituse ka tegusõnale *fouragieren*. Täendusena tuuakse ära loomasööta, hobusesööta tooma ning sõjaväeüksust toiduainetega varustama. Lisaks on eraldi välja toodud veel fakt, et tegemist on sõdurikeeles kasutatava sõnaga. Sõna päritoluks on märgitud prantsuskeelne sõna *fourrage*, mis tähendab loomasööta. Sõna *Fourage/Furage* päritolu kohta annab sõnaraamat Wahrig samasugust infot. Seega on ühest prantsuskeelsest nimisõnast saksa keeles moodustatud erinevaid vorme ning algselle tähendusele on tulnud juurde uus. Teose eestikeelses tõlkes kasutatud sõna moonakogujad saab pidada heaks vasteks, sest lisaks puhtalt originaali mõtte edasi andmisele sisaldub sõnas ka väheke ajaloolist hõngu, mis praegusel juhul vaid kasuks tuleb.

Üldises plaanis on prantsuskeelsete ja prantsuspäraste keelendite ja tõlkimisel eelistatud alati leida täiesti eestikeelne vaste ning välditud on võõrsõnu. Samuti pole nii olnud vajadust allmärkuste järgi, kus tõlke lugejale võõrapäraste keelendite tähendust eesti keeles lähemalt selgitada.

4.4 Dialektide tõlkimine

Saksakeelses originaalteoses esineb nii mitmeski kohas tekstis otsekõnet, mis on ilmselgelt kirjutatud teatud saksa dialektis. Lisaks sellele tuleb Grimmshauseni teose puhul arvestada kindlasti sellega, et ka keelekasutus dialektides on aja jooksul kindlasti muutunud ning see muudab olukorra tõlkija jaoks veelgi raskemaks. Samuti võib raskusi tekkida dialektide tõlkimisega sihtkeelde ka selles osas, et tekivad kahtlused, mis funktsiooni peaks see dialekt täitma tõlkes ning kas ja kuidas peaks seda tekstiosa tõlkes esile tõstma.

Juhtudel, kui tegemist on olnud saksa dialektiga, on tekst alati tõlgitud eesti keelde.

---

²² Konkreetse sõna selgitus on saadaval aadressil <http://www.fremdwort.de/suchen/woerterbuch/fouragieren> (19.05.2014)

„Er sagte: „Bub biß flissig, loß die Schof nit ze wit vunananger lafen, und spill wacker uff der Sackpiffa, daß der Wolf nit kom und Schada dau, dan he yß a sölcher veyrboingter Schelm und Dieb, der Menscha und Vieha frißt, un wann dauawer farlässi bißt, so will eich dir da Buckel Rauma.““ (H. J. C. von G.,14)

„Ta ütles: „Poiss ole hoolas, ära lase lammastel liiga laiali joosta ja mängi kenasti torupilli, et hunt ei tuleks kahju tegema, sest ta on sihuke neljajalgne kurivaim ja varas, kes sööb inimesi ja loomi; oled sa aga hooletu, siis saad mult tubli keretäie.““ (M.S.,14)

Tõlkija teguviisi kohta võib tekkida vaid küsimus selle kohta, et ehk oleks võidud saksakeelseid dialekte tõlkides kasutada ka mõnda eesti murrakut. Samas võib tegelikult kahelda selle vajalikkuses ja tegelikult ka võimalikkuses kahelda. Kui tõlkides oleks kasutatud mõnda eesti murrakut siis pole kindel, kas seda oleks saanud ikkagi võrdväärselt saksa dialektiga kasutada. Sarnasel seisukohal on ka Sylvia Reinart (Reinart 2014: 287), kelle arvates täidavad dialektid erinevates kultuurides erinevaid funktsioone. Seepärast polevat lähtekeelse dialekti asendamine sihtkeelse dialektiga usutav. Ka Schreiber (1993: 210) esindab seisukohta, et tõlkes ei tohiks kergekäeliselt lähtekeele dialekti sihtkeele omaga asendada. Seda argumenti võib pidada üsna tabavaks. Kui ka eespool toodud näite puhul oleks tõlkes kasutatud mõnda eesti murrakut, poleks see ilmselt saanud täisväärtuslikult asendada saksa dialekti. Eesti murraku kasutamine looks minu arvates pigem vale pildi ka originaaltekstist. Eesti murrakud seostuvad eesti lugejale esmajärgus ikkagi Eesti ja eesti keelega ning see ei annaks piisaval määral edasi originaali mõtet. Originaaltekstis püütakse dialekti kasutamiseega iseloomustada konkreetseid isikuid. Sihtkeeles on aga paraku väga raske seda nüanssi samaväärselt säilitada. Siinkohal oleks üheks lahenduseks näiteks lihtsalt teatud tekstiosa ette märkida, mis dialekti keegi isik räägib, juhul kui tegemist on sisu osas olulise infoga või jätta see tekstiosa üldse tõlkimata ja lisada selgitav allmärkus, nagu on tehtud ka eespool esimesena toodud näite puhul.

4.5 Böömi dialekti tõlkimine

Clifford E. Landers (Landers 2001: 117) on seisukohal, et ühtki dialekti pole võimalik lihtsalt üks-ühele teise keelde ümber panna. Dialekt olevat sügavalt juurdunud aega ja kohta ning selle kuuljale/lugejale seostuvad see vaid teatud regiooni ja kronoloogilise perioodiga. Jagan Landersi arvamust täielikult. Ilma kaotusteta pole ilmselt ühtki dialektis kirjutatud teksti tõlkida. Sellest lähtuvalt tuleks otsida muid võimalusi. Üheks võimaluseks on jätta dialekt üldse tõlkimata. Nii on teinud ka Mati Sirkel.

„**Mih weme doho blasna sebao, bowe deme ho gbabo Oberstwoi.** Deme antwortet ein anderer: „**Prschis am Vambo ano, mi ho tock wille sebao.**““ (H. J. C. von G.,135)

„„**Mih weme doho blasna sebao, bowe deme ho gbabo Oberstwoi.**“ Keegi teine vastas: „**Prschis am Vambo ano, mi ho tock wille sebao.**““ (M.S.,164)

Nii saksakeelses originaalis kui ka eestikeelses tõlkes on allmärgusena ära toodud standardkeelne kas siis saksa- või eestikeelne tõlge. Tõlkija otsust jätta see dialektilõik tõlkimata on võimalik põhjendada sellega, et eelmise lause lõpus on öeldud, et ei räägitagi üldse saksa keelt.

„Zwar stunden sie erstlich im Zweifel, ob sie mich mitnehmen wollten oder nicht, bis endlich einer **auf böhmisch** sagte:“ (H. J. C. von G.,135)

„ Kõigepealt nad küll kahtlesid, kas võtta mind kaasa või mitte kuni lõpuks keegi ütles **tšehhi keeli:**“ (M.S.,164)

Kui tõlkija oleks ka selle tekstiosa esitanud eesti keeles, siis ei annaks see piisaval määral edasi taustainfot, mille põhjal peaks ka see tekstiosa ülejäänud tekstist eristuma. Tekstist peaks aga esile tulema just see, et tegemist ei ole lähtekeeleaga, millest ülejäänud teos tõlgitud on.

4.6 Kõnekäändude ja fraseologismide tõlkimine

Grimmelhauseni teose puhul võib tõlkija jaoks küllaltki keeruliseks kujuneda ka erinevate väljendite, võrdluste, ja fraseologismide tõlkimine. Just fraseologismide ja

erinevate väljendite tõlkimist võib pidada üheks raskeimaks tõlkijate ülesandeks üldse. Eriti keeruliseks võib kujuneda vananenud väljendite ja fraseologismide tõlkimine, sest mõnikord võib nende tähenduse väljaselgitamine kujuneda üsna vaearikkaks. Marie-Christin Lercher (Lercher, Middeke 125) juhib tähelepanu just sellele aspektile, et vananenud ja harva kasutatavaid keelendeid ei kasutata tavaliselt enam üksikult eraldi, kuid nad on suurel määral säilinud fraseologismides. See võib aga omakorda mõnede fraseologismide tõlkimist veelgi raskendada. Sellest lähtuvalt peab tõlkija otsustama, kuidas ta neid teise keelde üle kannab. Schreiber (1993: 179) seab tõlke kriteeriumiks selle, et lähtekeelsele fraseologismile tuleks ka lähtekeeles leida stiililiselt võimalikult võrdväärne vaste. Schreiber põhjendab oma seisukohta sellega, et mõnikord võib idioomide tõlkimine kirjanduses olla tähtis ka seepärast, et just nende kasutamise rohkus võib olla iseloomulik mõnele raamatu tegelaskujule. Kui küsimusele läheneda sellest küljest, siis miks mitte ei või rohke ja/või omanäoliste väljendite jms kasutamine olla ka teatud kirjaniku lahutamatu omadus. Grimmshauseni stiili teoses iseloomustavad just ohtrad võrdlused.

„... ich aber wartete auf mit einem Teller in der Hand, wie mich der Hofmeister anwies, in welches ich mich zu schicken wußte, wie **ein Esel ins Schachspiel und ein Schwein zur Maultrommel.**“ (H. J. C. von G., 66)

„... mina aga ootasin, taldrik käes, nagu majordoomus mind juhatas ja nagu ma võtsin sellega leppida **justkui eesel malemängus.**“ (M.S.,80)

Selle näite puhul on tõlkija otsustanud ühest võrdluse osast tõlkes üldse loobuda. Tõlkija on teinud selles mõttes õige otsuse, et seda võrdluse teist poolt on tunduvalt raskem tõlkes väljendada kui esimest poolt. Võrdluse teine osa oleks pidanud tõlkes olema nt ... ja siga parmupilli mängimas. See võrdlus aga tundub eesti keeles täiesti võõras. Ühtin tõlkija otsusega, eelmainitud näite puhul võrdluse teine osa välja jätta, sest nii tundub kogu lause eesti keeles palju loomulikum ning võrdluse esimesest osast piisab minu arvates täiesti, et lause mõtet edasi anda. Eesti kultuuri kontekstis seostub just eesel metafoorides rohkem naiivsusega ja ka leplikkusega. Muidugi on alati võimalik kaotusi kompenseerida, sel juhul siis mõne eesti keelele ja kultuurile omase sarnase tähendusega võrdleva metafooriga. Samas võib kahelda, kas seda üldse tegelikult vaja oleks, sest esimene pool annab ka üksinda edasi originaali mõtte, edasine

on ka originaalis vaid kordus. Nii saab väita, et tõlkes pole tegelikult midagi kaduma läinud. Umberto Eco (Eco 2006: 111) on samuti seisukohal, et tõlkimisel tuleb arvestada sellega, et esineb keelendeid, mida ei ole võimalik tõlkida. Palju probleeme tekitavaks peab ta eelkõige sõnamänge, mida esineb hulgaliselt näiteks naljades. Eco pakub välja, et kui nt romaanis peaks midagi niisugust esinema, võiks tõlkija kasutada selgitavat allmärkust. See tähendab, et tegemist on tõlkimatu keelendiga.

Originaalteoses esineb ka võrdlusväljendeid, mida eesti keelde üle kandes on Mati Sirkel kasutanud meie enda eesti kultuurile omaseid vasteid.

„... und indem ich sie so **ansahe wie die Katze ein neu Scheuntor** ...“ (H. J. C. von G., 20)

„... ja kui ma **vahitsin neid nagu vasikas vastset väravat** ...“ (M.S., 23)

Kui võrrelda toonast Grimmelshauseni aegset ja praegust kõnekasutust, siis saab välja tuua selle, et saksakeelses väljendis on sõna *Katze* (eesti k kass) asendatud sõnaga *Ochs* (eesti k härg) või *Kuh* (eesti k lehm). Duden pakub välja mitu varianti, kuidas praeguses keelekasutuses oleks võimalik seda sama väljendit sõnastada: *dastehen wie der Ochs / die Kuh vorm neuen Tor / vorm Scheunentor / vorm Berg*. Eesti keeles on samuti võimalik kasutada väljendis mitmeid loomanimesid. Eesti fraseologismide elektroonilises alussõnastikus (FES)²³ on välja toodud, et eesti kultuuris on levinud koguni nelja loomanime kasutamine kõnealuses väljendis. Võimalikud variandid ühe ja sama mõttelisest väljendist on näiteks: *Vahib nagu vasikas vastset väravat / Vahib kui lehm uut aiaväravat / Vahib kui oinas uut aiaväravat / Vahib nagu härg uut aiaväravat* jne. Seega on Mati Sirkeli sõnakasutuse asemel võimalik veel kasutada hulgaliselt teisi alternatiive.

Grimmelhausenile meeldib kasutada võrdlustes erinevaid nimesid ning ka mütoloogiat.

„... um Hals und Leib hatte er eine schwere eiserne Ketten gewunden wie **St. Wilhelmus** und sahe sonist in meinen Augen so scheußlich und fürchterlich aus...“ (H. J. C. von G., 22)

---

²³ Rohkem infot eestikeelsete väljendite moodustamise kohta on saadaval aadressil <http://www.folklore.ee/justkui/sonastik/> (19.05.2014)

„... kaela ja keha ümber oli ta mässinud raske raudahela nagu **Püha Wilhelmus** ning nägi ka muidu minu silmis nii kole ja kohutav välja ...“ (M.S.,24)

Seesuguste võrdluste puhul võiks tõlkija arvestada ka sellega, et sihtkeeles teose lugejatel ei pruugi olla nii palju eelteadmisi, mida võib eeldada lähtekeelse lugejalt. Eelmainitud näite puhul pole tõlkes lisatud ühtki selgitavat märkust. Mütoloogiliste võrdluste puhul selle probleemiga arvestama aga ei pea, sest neid üldteadmisi on võimalik eeldada kõikidelt lugejatelt, olenemata kultuurist ja keelest, sest tegemist on laialt tuntud Vana-Kreeka ja Vana-Rooma mütoloogiast pärit nimedega. Praegusel juhul on aga tegemist pühaku nimega, mis viitab katoliiklusele – seega pole tegemist päris mütoloogiaga, kuid samas ka mitte lihtsalt nimega. Seepärast oleks sel konkreetsel juhul ehk selgitava märkuse lisamine siiski õigustatud.

„... so dörftest du wohl ehender **in einen Bären wie die Callisto als in einen Stier wie Jupiter verwandelt worden sein.**“ (H. J. C. von G., 115)

„... siis oleksid sa **niisamuti karuks muutunud kui Kallisto, või härjaks nagu Jupiter.**“ (M.S.,141)

Originaalteoses leidub ka vananenud väljendeid, mida praegu standardiks olevas saksa keeles enam aktiivselt ei kasutata. Võib öelda, et tegemist on tõesti vananenud väljenditega. Lisaks sellele muudavad nende fraseologismide tõlkimise raskeks veel ka, võib öelda, kõikide fraseologismide tüüpilised omadused. See tähendab, kõik fraseologismid on juurdunud teatud keelde ja kultuuri ning samasugused morfosüntaktilised struktuurid või lingvistilised märgid, mis ühes keeles tähendavad üht, võivad teistes keeltes ja teiste kultuuride kontekstis tähendada hoopis midagi teist. (Parra-Membrives jt 1012: 369) Seega kui need originaalteoses esinevate fraseologismide omadused kokku võtta, siis peaks nende fraseologismide tõlkimise näol olema tõelise väljakutsega tõlkijale. Siiski on Mati Sirkel leidnud saksakeelsetele idioomidele päris häid vasteid.

„Ich habe **ihm den Stein gestoßen**, daß er den Hals hätte brechen mögen .“ (H. J. C. von G., 75)

„... Ma **virutasin ta nii sirakile**, et ta oleks võinud kaela murda.“ (M.S., 90)

Tõlkija pole eestikeelse vastena kasutanud küll ühtki idioomi, kuid ta on edukalt lahti seletanud saksakeelse idioomi tähenduse. Lisaks on kasutatud ka kõnekeelset ütlust, mis proovib ehk mingil määral kompenseerida ka originaali vanemat keelekasutust. Viimati toodud näite puhul oleks kindlasti olnud võimalik kasutada ka teisi keelendeid, näiteks vemmalt andma (Ma andsin talle vemmalt nii, et ...). Siiski esineb ka juhte, kus tõlkija ilmselt pole suutnud leida ühtki adekvaatset lahendust vananenud idioomide tõlkimiseks ning on otsustanud selle tekstiosa tõlkest üldse välja jätta.

„Ich aber schwieg still und sahe nachgehends, dass es gar keine seltne Sache war, wann sich Ledige nach Verehlichten und Verehlichte nach Ledigen umsahen und **ihrer geilen Buhlerliebe Zügel und Zaum schießen ließen.**“ (H. J. C. von G., 69)

„Mina aga olin vait ja nägin hiljem, et polnud üldsegi mingi haruldane asi, kui vallalised vaatasid abielus olijate ja abielus olijad vallaliste poole.“ (M.S., 90)

Tegemist on vananenud väljendiga, mida on väga keeruline sarnasel kujul eesti keeles edasi anda. Lugeja seisukohast lähtudes saab väita, et tegelikult ei läinud tõlkes midagi olulist kaduma, sest ilmselt taheti selle väljendiga veel seda teiste sõnadega lihtsalt korrata, et vallalised ja abielus olijad vaatasid üksteist. Kuigi, kui minna selle idioomi suhtes väga sügavuti, võib väita, et ehk oli selles idioomis peidus veel väike lisanüanss, mida tõlkes ikkagi ei edastatud. Nimelt toob Duden välja väljendi *die Zügel schießen lassen/schießenlassen*, mille tähendus võiks eesti keeles olla nt millelegi vaba voli andma vms. Sellest lähtuvalt võiks väljajäänud idioomi eestikeelne kõnekeelne tõlge olla nt ja nad ei võtnud midagi ette, et teineteise pilke vältida vms. Kuigi ka ilma selle osata võib tõlget hinnata täiesti kvaliteetseks, oleks tõlkija võinud vabalt ka selle väljajäetud idioomi asemel midagi kirjutada.

Üldistamist ja väljajätu kohtab ka teiste väljendite puhul. Selle teguviisi muudab silmatorkavaks ka see, et järgmise näite puhul pole tegemist nii vananenud väljendiga kui näiteks eelmiste näidete puhul.

„Auf diese Weise gilt es gleich, ob sich einer wohl hält oder nicht, ob einer dem Feind frisch unter die Augen tritt oder **das Hasenpanier aufwirft.**“ (H. J. C. von G., 51)

„Sel moel teeb ühe välja, kas keegi käitub õigesti või ei.“ (M.S., 60)

Kuigi praegu kasutatakse saksa sõnaraamatu Duden²⁴ põhjal kindla väljendina *das Hasenpanier ergreifen*, on ilmselgelt tegemist selgesti arusaadava väljendiga ka siis, kui verbina on kasutatud sõna *aufwerfen*. „Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache” (DWDS) toob välja ka sõnaühendi vanemad versioonid ning nende hulgas ka *das Hasenpanier aufwerfen* ning selle, et seda varianti kasutati aktiivselt just 17. sajandil. Seega pole ilmselt selline üldistamine põhjustatud originaali mittemõistmisest. Pigem on tõlkija omalt poolt eelistanud kokkuvõtlikku stiili. Võib oletada, et tõlkija loodab, et selle lause sisu selgitab kontekst. Muidu võib lugejal tekkida küsimus, et missugune käitumine on siis õige ja missugune vale.

Originaalteoses esinevate väljendite juures võib märgata ka seda, et aja jooksul on selle tähendus nihkunud.

„Daraus urteilte ich und glaubte ohn allen Zweifel, daß er **Calender machte**, wie er ihm ein Bein vorsetzen und zu Fall bringen möchte.“ (H. J. C. von G., 51)

„Sellest arvasin ma ja uskusin ilma mingi kahtluseta, et kirjutaja **haudus plaane**, kuidas talle jalg ette ja kukkuma panna.“ (M.S., 191)

DWDS ei too välja eelmainitud väljendi vanemat tähendust. Seevastu annab Duden väljendi *Kalender machen* sõnale *kalendern*, mis eesti keelde tõlgituna tähendab järele mõtlema, mõtetes olema vms. Siiski võib tõlkija lahendust pidada väga heaks, sest ta on tõlkes tähelepanu pööranud ka sellele, et tegemist oli pigem negatiivsete mõtetega, mida teose tegelaskuju mõtles ning see on ka lähtuvalt eesti keele sõnakasutuse iseärasustest kenasti välja toodud.

4.7 Sõnamängu tõlkimine

Sõnamängu näol on kindlasti tegemist ühe vana stiilivõttega. Mööda ei saa vaadata sellest, et sõnamängu esineb kõikides keeltes ja kultuurides selleks, et lisada tekstile dünaamilisust ja kergust. Samas kujutab sõnamängu tõlkimine endas jällegi tihti üsna suurt väljakutset tõlkijale. Sõnamängu tõlkimine nõuab eelkõige loomingulisust, sest

---

²⁴ Kasutatud on sõnaraamatu online versiooni duden.de (19.05.2014)

enamasti on tegemist vaid ühes teatud keeles esineva fenomeniga, millele teistes keeltes vasteid leida on raske. Lisandub ka kultuurispetsiifilisuse probleem, mis pärsib samuti sõnamängu ühest keelest teise üle kandmist. (Zybatow 2009: 228) Nora Capatâna²⁵ toob sõnamängu omadusena esile ka selle, et sõnamängu näol on tegemist ühe moodusega kalduda tahtlikult kõrvale keelelistest normidest. Capatâna eristab mitut sorti sõnamänge. Esiteks võib kirjanik ära kasutada keelelisi fenomene nagu homonüümia, plurivalents, paronüümia või sõnalise ja ülekantud tähenduse korruga esinemist. See on tavaline näiteks idioomide puhul, millest oli lähemalt juttu eelmises peatükis. Teisalt on aga võimalik luua sõnamängu ka näiteks silpide ja tähtede äravahetamisega sõnades, fraseologismide oma äranägemise järgi muutmisega jne. Põhimõtteliselt pole selles osas mingeid piire ning igäüks võib põhimõtteliselt enda fantaasial lennata lasta. Ka „Simplicissimus'es“ esineb sõnamängu ning mõningatel juhtudel ei pruugigi lugeja teost originaalkeeles lugedes esmapilgul seda kohe mõista.

„... da ich sowohl das Geschrei der getrillten Bauern als das Gesang der Nachtigallen hören konnte, welche Vöglein sie, die Bauern, von welchen man teils auch **Vögel** zu nennen pflegt, nicht angesehen hatte, mit ihnen Mitleiden zu tragen oder ihres Unglücks halberdas leibliche Gesang einzustellen...“ (H. J. C. von G., 20)

„... kust võisin kuulda nii piinatavate talupoegade kisa kui ööbikute laulu. Need linnud ei olnud teinud märkama talupoegi – keda vahel on samuti kombeks **lindudeks** nimetada - , et neile kaasa tunda või nende õnnetuse pärast oma laul katki jätta ...“ (M.S., 22)

Tõlkija on sõna *lindudeks* juurde lisanud ka selgitava märkuse, et saksa keeles tähendab sõna Vogel teatud väljendites ka „vennikest“, nt *komischer Vogel* – naljatilk, veidrik. (Sirkel 2010: 22) DWDS ja Duden seostavad samuti sõna *Vogel* inimese omadustega. DWDS ja Duden toovad välja lisaks sõnale *komisch* veel rea omadussõnu, mida oleks võimalik sõnaga Vogel kasutada, et vihjata konkreetse inimese omadustele, nt *ein ein linker, schräger, seltsamer, sonderbarer, seltener, ulkiger Vogel*. Kõik need sõnaühendid viitavad eesti keelde tõlgituna omapärasele inimesele, nagu eespool mainitud – veidrikule. Tõestust sellele, et sõna Vogel seesugune tähendus on tõesti

---

²⁵ Info pärineb internetileheküljelt <http://reviste.ulbsibiu.ro/gb/GB19/Capatana.pdf> (17.05.2014)

saksa keelde juurdunud, annab tunnistust ka see, et DWDS toob välja väljendi *einen Vogel haben*, mille eestikeelseks vasteks võib saksa-eesti sõnaraamatu (2007) põhjal olla nt peast põrunud. Sellest lähtuvalt võib oletada, et Grimmelshausen on püüdnud vihjata ka talupoegade isikuomadustele, seda siis sõnamängu kasutades. Kuigi päris kindlalt pole võimalik seda väita, siis ka tõlkija on seda ilmselt kahtlustanud, sest sellest hoolimata, et ta on sõna *Vogel* tõlkinud ikkagi linnuks, suuresti ehk ka sellepärast, et originaalis on sõna *Vogel* kasutatud mitu korda ning ka konkreetselt lindudest räägitud. Kui tõlkija oleks talupoegadest rääkides kasutanud tekstis mõnda muud sõna, oleks see liiga otse kirjeldanud talupoegi, originaalis on tegemist siiski aga vaid vihjega, mis tuleb lugejal tekstist ise nii-öelda välja lugeda. Nõustun tõlkija seisukohaga, et niisugustel juhtudel on parim lahendus kasutada selgitavaid märkusi, mis annavad sihtkeeles teose lugejatele vihje sõnade mitmetähenduslikkuse kohta, mida on lugejal võimalik hiljem teost lugedes arvesse võtta.

Siiski on originaalteoses kasutatud sõna *Vogel* ka niimoodi inimesi iseloomustava sõnana, et seda saab otse tõlkida, vihjamata sõna mitmetähenduslikkusele.

„**Schlimmer Vogel**“, sagte mein Herr, „du bist ein närrisch Kalb, und wie du bist, so redest du.““ (H. J. C. von G., 116)

„**Sina sigudik**“, ütles mu isand, „oled peast põrunud vasikas, ja nagu sa oled, nii ka räägid. ...“ (M.S., 142)

Siinkohal tähistab sõna *Vogel* kahtlusteta isikut, kelle poole pööratakse. Tõlkija on lähenenud loominguiliselt ning kasutanud nimisõna, mis võtab ühe sõnaga kokku originaali omadus- ja nimisõna, lisaks sellele on tabatud hästi ka halvustavat tähendust ning sõna sigudik kõlab ka veidi arhailiselt. Sõna sigudik alternatiivina sobiks kasutada ehk ka näiteks sindrinahk (mille etümoloogiliseks päritoluks võib pidada saksakeelset sõna Schinder, schinden – nülgi, nülgi) või isegi reo, mida toob sigudiku võimalike sünonüümidenäna ära ka Eesti keele seletav sõnaraamat²⁶.

---

²⁶ Kasutatud on sõnaraamatu online versiooni, mis on kättesaadav aadressil <http://www.eki.ee/dict/ekss/> (19.05.2014)

Tähelepanuta ei saa jätta ka sõnamänge, mille puhul seisneb fenomenaaalsus selles, et lauses kasutatakse alliteratsiooni või seda, et sõnatüvel on erinevates grammatilistes funktsioonides erinev tähendus. Neil juhtudel tuleb tihti leppida sellega, et samasuguse lause koostamine sihtkeeles võib olla võimatu, kuna lihtsalt pole võimalik leida piisaval hulgal sarnaseid sõnu, mida saaks kasutada ka selles valdkonnas, mida nõuab originaal.

„Ich wollte nicht glauben, daß aus einem so kleinen verächtlichen Ding so herrliche Sachen zu bekommen wären; hingegen sagte er, solches vermöge der Spiritus Papyri – also nannte er die Tinte – und das **Tintenfaß** würde darum ein **Faß** genannt, weil es große Sachen **fasse**.“ (H. J. C. von G., 78)

„Ma ei tahtnud uskuda, et ühest nii tillukesest asjandusest võib nii uhkeid asju saada, tema aga ütles, et seda suutvat *spiritus papyri* (nii nimetas ta tinti) ja et tindipotti kutsutakse seepärast nii, et temasse mahub suuri asju.“ (M.S., 94)

Selle lause puhul on tõlkimise käigus sõnamäng paraku kaduma läinud. Sellest hoolimata on tõlkija tõlkes lisanud märkuse, kus ta selgitab saksakeelses originaalis sisalduvat sõnamängu.

Sõnamängus on võimalik kasutada ka nimesid. Grimmelshausen tõestab seda kasutades pühaku nime, et muuta teksti piltlikumaks.

„Seine Fenster waren keiner andern Ursach halber dem **Sant Nitglas** gewidmet, als darum ...“ (H. J. C. von G., 10)

„Ei mingil muul põhjusel olnud tema aknad **Pühale Nitglasele** pühendatud kui vaid seetõttu ...“ (M.S., 10)

Tegemist on sõnamänguga, millest arusaamist ei saa kindlasti tõlke lugejalt ilma selgitusteta nõuda. Ka Mati Sirkel on selgitava märkusena lisanud, et Nitglasi all mõeldakse saksa keeles Nichtglas ehk siis mitte-klaas, ning sõnamäng seisneb selles, et sõna Nichtglas on segatud Püha Nikolause nimega. Nii on moodustatud sõna Nitglas. Tõlke lugeja seisukohast lähtudes võib tekkida küsimus, miks tõlkija sellise sõnamängu tõlkesse üldse sisse jättis, kui seda pole võimalik tõlkida. Tõlkija oleks võinud lause üldse ümber teha ja kirjutada lihtsalt, et aknad ei olnud klaasist. See oleks olnud kindlasti üks võimalus, kuidas eelmainitud lauset tõlkida. Siiski on tõlkija otsustanud

lähtuda võimalikult palju originaalist. Seda arvestades on ta teinud ka ainuõige otsuse, lisada jällegi selgitav märkus. Küsimus on aga lõppude lõpuks ikkagi selles, kas niisuguste sõnamängude sisse jätmine ka tõlke lugeja mingi olulise teadmise võrra rikkamaks teeb, ja kui, siis mis määral. Kui vaadata seda aspekti tõlke lugeja silmade läbi, siis võib juhtuda, et niisugused ülevõetud sõnamängud ja pidev allmärkustena selgituste jagamine võib muutuda isegi mõnevõrra segavaks faktoriks lugemisprotsessi juures. Kuid siiski teeb lõppude lõpuks otsuse tõlkija ning lugejal tuleb nende otsustega paraku leppida.

Sõnamänguna võib käsitleda ka järgmist näidet, kus on mängitud tähtede ja nende ühendite kordamisega.

„... er aber deutete aufs Trysor und lallte: „**Br, bra, bring da das, du Schuft, la, la, lang, langs LAVOR, ich m, mu, muß, e ein Fu, Fuchs schießen.**““ (H. J. C. von G., 89)

„... tema aga osutas serveerimislauale ja lalises: “**To-oo see sii-siia, lurjus, see pesu-pesukauss, ma pean oksendama.**““ (M.S., 108)

Kuigi seda näidet sõnamänguna tõlkida on ilmselt tunduvalt lihtsam kui eelmisi näiteid, on ikkagi raske edasi anda originaali. Kuna originaalis öeldakse selgituseks, et kellegi häälsuse näol oli tegemist lalinaga ehk ebaselge kõnega, siis tuleks seda taustainfot ka tõlke koostamisel arvesse võtta. Võib oletada, et kui öelda, et keegi laliseb, siis assotsieeruvad teost eesti keeles lugevale publikule sellega pehmem kõla ja rohkelt täishäälikuid sisaldavad sõnad. Seega võiks võimaluse korral vältida jõulisemat ja teravamalt kõnekasutust ehk siis eesti keele puhul nt häälikuid r või k vms. Eespool toodud näites on tõlkes kordust vähendatud ning võib öelda, et kõnet on muudetud selgemaks. Muidugi tuleb arvestada ka erinevate keelte iseärasustega, millest lähtuvalt tundub mõnede sõnade esitähete eraldi esitamine loomulikumana kui teiste sõnade puhul. Seega ei saa tõlkijale midagi ette heita, sest sõnamäng on tegelikult kenasti edasi antud.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et originaalis esineb küllaltki palju erinevat sõnamängu ning see on muutnud tõlkija üles ande üsna raskeks. Üsna paljudel juhtudel on tõlkija pidanud lisama selgitava allmärkuse. Nii nagu ka paari toodud näite puhul, on sõnamäng jäänud lihtsalt tõlkimata, sest keeelistest nüanssidest tingituna pole võimalik

seada sihtkeeles mõistetavalt edasi anda. Sellest hoolimata on tõlkija proovinud võimalikult palju jääda truuks originaalteosele ning püüdnud säilitada ka sõnamängu nii palju kui vähegi võimalik.

4.8 Nimisõnade tõlkimine

Grimmelshauseni „Simplicissimus“ sisaldab ohtralt ka vananenud nimisõnu, mille asemel on aja jooksul hakatud kasutama teisi ning paljud neist vananenud sõnadest on jäänud kasutuses tagaplaanile, see tähendab, aktiivsest kasutusest kadunud või siis keelekasutajate sõnavarast üldse kadunud. Kuna Grimmelshauseni teose näol on tegemist vana kirjatükiga, on selge, et siitki võib leida sõnavara, mille tähendus on praeguseks muutunud või üldse unustuste hõlma vajunud. Samuti ei saa mööda vaadata sõnade vananenud kirjapiltidest ainsuses.

„... welche ich aber nicht umbringen mochte, die verwies ich ins **Elend** und ließ sie unter dem Baum herumspazieren.“ (H. J. C. von G., 178)

„Aga keda ma ei suutnud maha tappa, need saatsin **pagulusse** ja lasin neil puu all ringi uidata.“ (M.S., 215)

Saksakeelse sõna *Elend* näol on tegemist nimisõnaga, mille tähendus on aja jooksul muutunud. Kui praegu võiks sõna *Elend* eestikeelsete vastetena kasutada nt häda, armetus, viletsus, õnnetus (Saksa-eesti sõnaraamat 2007), siis DWDS toob välja, et keskaja ülemsaksa keeles tähendas *Elend* ka, et keegi oli kusagilt kaugelt tulnud, polnud kohalik, oli oma sünnijärgsest elukohast pagendatud. Nii on ka Grimmelhausen kasutanud sõna *Elend* selles vanas tähenduses ning tõlkija on sellest lähtuvalt ka tõlke jaoks sobiva vaste leidnud.

Aja jooksul on muutunud ka järgmises näites esile toodud nimisõna tähendus saksa keeles.

„... der Pfarrer aber führt mich in sein **Museum** ...“ (H. J. C. von G., 62)

„... pastor aga juhatas mind oma **töötuppa** ...“ (M.S., 76)

Sõna *Museum* tähendus on aja jooksul muutunud üsna palju. DWDS toob välja, et algselt (16. saj) võetigi sõna ladina keelest üle tähenduses töötuba (saksa k Studierzimmer) ning alles 17. sajandil hakati seda saksa keeles kasutama praeguses tähenduses. Seega on Grimmelshausen kasutanud oma aja kohta vägagi moodsat sõnavara. Tõlkija on jällegi leidnud eesti keelest sobiva vaste, ilmselt on sellele kaasa aidanud ka sõna kontekst, mille põhjal saab oletada, et ilmselt pole sõna kasutatud praegu üldtuntud tähenduses.

Samamoodi võib originaali lugejal teose sisust erinevaid assotsiatsioone esile kutsuda järgmine sõnakasutus.

„Oho, **bist du der Haare?**“ sagte Herzbruder, „ich will dir nicht vergeblich zu Gefallen herkommen sein ...“ (H. J. C. von G., 175)

„Oho, või **sellest puust oled sa!**“ ütles Herzbruder, „Ma ei ole lihtsalt sinu meeleheaks siia tulnud, sa pead surema ja olgu sul või kassi hing!“ (M.S., 213)

DWDS toob välja fakti, et 15. sajandi paiku seostati karvakasvu ka jõua ja tugevusega. Nii võis ka omadussõnaga *haarig* väljendada seda, et keegi on tugev, jõuline jne. Selle põhjal on alust oletada, et ka näitena toodud ütlusega taheti pärida, kui palju rammu kellelgi on ning sõna *Haare* võiks selles kontekstis tähendada jõudu, rammu. Tõlkijal on õnnestunud leida väga hea vaste saksakeelsele originaalütlusele, mis annab üsna täpselt edasi ka originaalteose autori stiili.

Kui eelmised näitesõnad on jäänud keelekasutajate aktiivsesse kasutusse siiani, siis mõnel juhul on tegemist sõnaga, mis on keelekasutusest tegelikult juba kadunud.

„... nur dem Studenten wollte es nicht gefallen, daß ich den Pfaffen bestohlen, der ihm das **Münkenspiel** so grandig besteckt hatte ...“ (H. J. C. von G., 192)

„... ainult tudengile ei tahtnud meeldida, et ma olin varastanud pastori käest, kes oli teda nii suuremeelselt **toitnud** ...“ (M.S., 232)

Sõnale *Münkenspiel* ei anna selgitust Duden ega ka DWDS, siiski sisaldab seda vendade Grimmide koostatud saksa sõnaraamat²⁷, milles pole tegelikult ka ära toodud kindlat

---

²⁷ Sõnaraamatu online versioon on kättesaadaval aadressil <http://woerterbuchnetz.de/DWB/> (19.05.2014)

seletust, vaid küsimärgiga on märgitud, et tegemist võiks olla mäluva suuga (saksa k der kauende Mund). Seletuse juurde on lisatud näitena ka seesama lause Grimmelhauseni teosest. Lisaks sellele on ära mainitud, et tegelikult on tegemist väljendiga (das Mükelspiel bestecken), mis pärineb Kolmekümneaastase sõja perioodist. Nii on võimalik saada tõestust jällegi sellele, et Grimmelshausen kasutas oma teoses igati omale ajale tüüpilisi keelendeid. Eelmainitud infole toetudes saab väita, et aktiivsest kasutusest on nii sõna *Mükelspiel* kui ka seda sisaldav väljend praeguseks kadunud. Tõlkija pole tõlkes kasutanud ühtki eestikeelset väljendit, vaid on lühidalt ja konkreetselt originaali mõtte edasi andnud. Võib oletada, üheks põhjuseks, miks tõlkides on seda teed mindud, on tõsiasi, et eesti keeles on raske leida sarnast väljendit, mis annaks piltlikult edasi originaalis kasutatud väljendit. Imselt seepärast on tõlkija läinud kõige lihtsamat aga ka kõige selgemat teed ning andnud originaalile ühesõnalise vaste, mis tegelikult annab väga edukalt ja lugeja jaoks ka selgelt edasi originaali sisu.

Üldiselt võib jagada teoses esinenud vananenud nimisõnad kahte rühma: esiteks nimisõnad, mille tähendus on sajandite jooksul muutunud, ning siis nimisõnad, mida praegu enam aktiivselt ei kasutata. Sellest hoolimata on tõlkija kenas eesti kultuurile ja keelele omases võtmes suutnud originaali sisu sihtkeeles edasi anda.

4.9 Verbide tõlkimine

H. J. C. von Grimmelshausen'i teoses „Der Abentheuerliche Simplicissimus Teutsch“ püüavad lugeja pilku ka verbid, mis on praeguseks aktiivsest keelekasutusest kadunud või on aja jooksul muutunud nende tähendus ning teose praegu lugejad mõistavad nende sõnade all eelkõige hoopis muud kui algselt teoses mõeldud. Näiteks on praeguseks igapäevasest keelekasutusest kadunud järgmises näites esile tõstetud verb.

„Einem andern machten sie ein Seil um den Kopf und **reitelten** es mit einem Bengel zusammen, daß ihm das Blut zu Mund, Nas und Ohren heraussprang.“ (H. J. C. von G., 19)

„Ühele teisele **sidusid** nad kõie ümber pea ja pingutasid seda vembraga, nii et mehel kargas suust, ninast ja kõrvadest veri välja.“ (M.S., 21)

Verbi *reiteln* näol on tegemist vananenud keelendiga, mida praegu enam ei kasutata. Selle tõestuseks ei sisalda seda sõna Duden ega ka DWDS. Siiski võib selle sõna tähendusega tutvuda vendade Grimmide koostatud saksa sõnaraamatus, kus tuuakse sõna sünonüümidena ära näiteks *zusammen fassen*, *schnüren*, mis aitavad välja selgitada ka sõna *reiteln* tähendust. Tõlkijat on siinkohal aidanud ilmselt jällegi sõna ümber olevad teised lauseosad, mis annavad ettekujutuse, mis tähendus võiks ka sellel vananenud keelendil olla. Olen seisukohal, et tõlkes oleks saanud võimalike alternatiividena kasutada ka näiteks verbi sõlmima või isegi lihtsalt panema, mis eesti keeles on küll küllaltki universaalse tähendusega, kuid sobib tegelikult ka siia konteksti.

Üldisest kasutusest on kadunud ka verbe, mis esmapilgul paistavad olevat täiesti saksakeelsed sõnad, kuid siiski on tegemist laenudega, mis on kohandatud vastava keele tunnustega.

„... sonist hätte ich ohn Zweifel **desperieren** und zugrunde gehen müssen.“ (H. J. C. von G., 19)

„... muidu oleksin kahtlemata pidanud **meelt heitma** ja otsa leidma. (M.S., 21)

Varauusaja saksa sõnaraamatu²⁸ põhjal saab väita, et sõna *desperieren* on üle võetud ladina keelest ning et sõna sünonüümidena saab saksa keeles kasutada nt *keine Hoffnung haben* või *verzweifeln*. Seevastu praegustest sõnaraamatutest verbi *desperieren* eriti ei leia. Kuid siiski on see olemas näiteks Saksamaal Reiniäärsetel aladel kõneldava dialekti kohta koostatud sõnaraamatus (Rheinisches Wörterbuch²⁹), kus on selgitusena samuti märgitud sünonüüm *verzweifeln*. Seega saab väita, et tõlkija on originaalteksti õigesti mõistnud ning sellest lähtuvalt ka edastanud. Eestikeelses tõlkes kasutamiseks on võimalik välja pakkuda ka mõningaid alternatiive, näiteks saaks *meelt heitma* asemel kasutada ka *ahastama* või ka *meeleheitel* olema.

---

²⁸ Sõnaraamat on kättesaadav aadressil <http://books.google.ee/books?id=PiTr9VfcS88C&pg=PA125-IA60&lpg=PA125-IA60&dq=desperieren&source=bl&ots=2LGDW2IuJz&sig=er32B-T59kNs0BEHIOQJiPu2ILo&hl=en&sa=X&ei=KQx5U-3eF8G1PNyFgbgL&ved=0CDwQ6AEwAg#v=onepage&q=desperieren&f=false> (19.05.2014)

²⁹ Sõnaraamat on kättesaadav aadressil <http://woerterbuchnetz.de/RhWB/> (19.05.2014)

Sarnase päritoluga sõnu leidub Grimmelshauseni teoses veelgi. Ka järgmises näites lähemalt käsitletava verbi juured viivad erinevatele allikatele tuginedes erinevatesse keeltesse.

„Wenn ihr vermeint, wir sein so gar dumm, so sag mir doch, wer die wilde Blochtauben, Häher, amseln und Rebhühner gelernt hat, wie sie sich mit Lorbeerblättern **purgieren** sollten ...“ (H. J. C. von G., 126)

„Kui te arvate, et me oleme päris lollid, siis öelge mulle ometi, kes õpetas kaelustuvidele, pasknäärdele, muusträstastele ja põldpüüdele, kuidas endal loorberilehtedega **kõhtu korda saada** ...“ (M.S., 154)

Verbi *purgieren* näol on tegemist võib öelda, et huvitava verbiga. Esiteks väidetakse erinevates allikates, et sõna on üle võetud kas ladina või prantsuse keelest. Vendade Grimmide koostatud sõnaraamatu järgi on sõna saksa keelde üle võetud ladina keelest, kuid kui lähtuda näiteks Reini ümbruses kõneldava dialekti sõnaraamatust, on tegemist hoopis prantsuse laenuga. Teisalt on tegemist ka mitmetähendusliku sõnaga. Duden toob välja esiteks vananenud tähenduse sünonüümide abil (*von Störendem befreien, säubern; reinigen*), mille eestikeelseteks tõlgeteks võiksid olla puhastama, häirivast vabastama jne. Teise tähendusena toob Duden ära aga meditsiinisfääris kasutatava tähenduse, mille järgi kasutatakse verbi *purgieren* eesmärgiga viidata kõhu lahtistamisele. Kui eelmainitu põhjal analüüsida teose originaali ja tõlkelahendust, et tegelikult võibki pidada originaali tähendust mitmenüansiliseks. Võib väita, et originaalis on viidatud sõna mõlemale tähendusele. Tõlkija on otsustanud pigem selgitava tõlke kasuks, mis paraku on eesti keele puhul ka ainuõige lahendus, sest eesti keeles on raske leida ühesõnalist vastet, mis oma tähenduses hõlmaks samuti saksakeelse originaalsõna mõlemat tähendust.

Vananenud verbidele, mida originaalteoses esineb, on paljudel juhtudel iseloomulik see, et tegemist ei ole nii-öelda päris saksa enda sõnadega, vaid tavaliselt hoopis laenudega ladina keelest, mis on kohandatud saksapäraseks. Nende verbide tõlkimine võib olla tõlkijale väljakutseks aga eelkõige selle poolest, et tõlkijal tuleb valida parim sihtkeelne sõna, tõlkes kasutada. Tõlke analüüsi tulemusena võib väita, et tõlkija on kasutanud

haid ja ka originaalteose stiiliga ühtivaid keelendeid, mis muudavad tõlke nauditavaks lugemiseks kõigile.

Kokkuvõte

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli uurida vananenud keelendite tõlkimist H. J. C. von Grimmelshausen'i teose „Der Abentheuerliche Simplicissimus Teutsch“ Mati Sirkeli koostatud eestikeelse tõlke „Saksa Simplicissimuse seiklused“ I. ja II. raamatu näitel. Analüüsiti seda, kuidas on tõlkija lahendanud erinevaid vananenud keelenditega seotud probleeme ning kas tõlkija oleks võinud otsustada ka teistsuguste lahenduste kasuks.

Töö esimene pool jaguneb omakorda kahte suuremasse ossa. Esimeses osas arutleti kirjanduse tõlkimise juures ilmnevate probleemide üle üldiselt. Sellest lähtuvalt analüüsiti, millist mõju avaldab tõlkimisele kultuur ning erinevate kultuuride iseärasustest tingitud probleemid. Aluseks võeti näiteks Terje Looguse seisukoht, mille järgi ei ole võimalik kultuurist tingitud probleeme alati keelelistest probleemidest lahutada, sest keel on kultuuri lahutamatu osa. Terje Looguse arvamuse kohaselt mõjutab ja normeerib kultuur üldisemas mõttes inimese elu kõiki valdkondi ning keel omakorda tagab kõige vahetuma ja lihtsama ligipääsu kultuuri kontseptsioonide ja mõisteteni. Töö esimese poole teises osas käsitleti lähemalt H. J. C. von Grimmelshausen'i teos „Der Abentheuerliche Simplicissimus Teutsch“ ja selle tõlkimist. Aluseks võeti näiteks intervjuu Reinhard Kaiseriga, kes tõlkis Grimmelshauseni teose vanemast keelekasutusest praegu standardiks olevasse saksa keelde. Lisaks sellele antakse ülevaade sellest, milliseid probleeme valmistasid vananenud keelendid Boris Paraskewow'le, kes tõlkis Grimmelshauseni teose bulgaaria keelde. Kuigi eesti ja bulgaaria keel pole silmnähtavalt sarnased keeled, mis annaks põhjust nende keelte enda vahel palju paralleele tuua, oli siiski võimalik anda ülevaade peamistest probleemidest, mis võivad ilmned teose tõlkimisel saksa keelest ükskõik missugusesse teise keelde.

Töö teises pooles käsitleti lähemalt konkreetselt teose tõlkimist eesti keelde ning seejuures ilmned võinud võimalikke probleeme. Eraldi peatükkidena toodi välja näiteks originaalteoses esinevate ladinakeelsete ja prantsuskeelsete keelendite tõlkimisel esineda võivad probleemid ning lahendused. Tõlget analüüsides ilmnnes, et tõlkija on enamasti eelistanud kasutada mittevõõrsõnu ning muutnud sellega ka eestikeelse tõlke täiesti eestipäraseks lugemisvaraks. Siiski, juhtudel, kui tegemist oli ladinakeelsete

sõnaühenditega, on tõlkija mitmetel kordadel otsustanud need nii nagu originaalis sisse jätta. Siiski on ta niisugustel juhtudel alati lisanud selgitava allmärkuse. Lisaks sellele vaadeldi lähemalt ka dialektide ja erinevate väljendite tõlkimist. Tähelepanuta ei jäänud ka vananenud nimisõnade ja verbide tõlkimine. Üheks raskeimaks väljakutseks tõlkija jaoks võib pidada aga sõnamängu, mida tuleb sihtkeelde tõlkida. Originaali ja eestikeelset tõlget võrreldes oli võimalik saada tõestust sellele, et päris paljudel juhtudel pole seda võimalik tõlkes tegelikult edasi anda. Ka nendel juhtudel on tõlkija lisanud alati selgitava allmärkuse, et teose eesti keeles lugejale, teksti paremini mõistetavaks muuta.

Kokkuvõtvalt võib tõlkija tööd hinnata igati kvaliteetseks. Mitmetel juhtudel, mis ka töös ära toodi, oli tõlkija lähenenud loominguliselt ning leidnud eestikeelses tõlkes kasutamiseks vägagi originaalseid lahendusi, mis annab samas märku ka tõlkija heast keeleoskusest.

Kasutatud kirjandus ja allikad

Primaarsed allikad

H. J. C. von G. = HANS JAOKOB CHRISTOFFEL, VON GRIMMELSHAUSEN (1955): Der abenteuerliche Simplicissimus. Berlin: Aufbau-Verlag

M.S. = MATI, SIRKEL (2010): Saksa Simplicissimuse seiklused, teisisõnu: ühe vagabundi elulugu, kel Melchior Sternfels nimeks, et kus ja mis moel ta siia ilma sündis ning mida siin nägi, õppis, oma nahal tunda sai ja kannatas, nagu sellestki, miks ta siinsest ilmast vabatahtlikult loobub. Tallinn: Kirjastus Pegasus

Sekundaarne kirjandus

ALLRATH, ANDRE: Mittelalter-Kontor <http://www.mittelalter-kontor.com/> (19.05.2014)

Aspects of Literary Translation: Building Linguistic and Cultural Bridge in Past and Present. 2012. Välja andsid Eva Parra-Membrives, Miguel Angel Carcia Peinado, Albrecht Classen. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag GmbH. + Co. KG.

BELLOS, DAVID (2013): Was macht der Fisch in meinem Ohr? Sprache, Übersetzen und Bedeutung von allem. Köln: Eichborn Verlag in der Bastei Lübbe GmbH & Co. KG.

BISKUP, MARIA (2011): Sprachwandel. Bedeutungswandel. Empirische Studien zur Bedeutungsentwicklung der Personalkollektiva im Deutschen vom 18. Jahrhundert bis zur Gegenwart. Dresden: Neisse Verlag.

BRÜCKNER, LESLIE (2013): Adolphe François Loève-Veimars (1799-1854): Der Übersetzer und Diplomat als interkulturelle Mittlerfigur (Spectrum Literaturwissenschaft / Spectrum Literature). Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH.

Cross Cultural Communication. Translation und Transgression. Interkulturelle Aspekte der Übersetzung (swissenschaft). 2009. Välja andnud Ernest W. B. Hess-Lüttich, Ulrich Müller, Siegrid Schmidt, Klaus Zelewitz. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften.

Das Wissensportal im deutschsprachigen Raum <http://www.fremdwort.de/> (19.05.2014)

Das Wortspiel und seine Übersetzung. Nora Capatâna
<http://reviste.ulbsibiu.ro/gb/GB19/Capatana.pdf> (19.05.2014)

DAS, BIJAY KUMAR (2005): A Handbook of Translation Studies. India, New Delhi: Atlantic Publishers and Distributors.

DUDEN = veebisõnastik Duden <http://www.duden.de> (19.05.2014)

DWDS = Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache; <http://www.dwds.de/> (19.05.2014)

ECO, UMBERTO (2006): Quasi dasselbe mit anderen Worten. Über das Übersetzen. München – Wien: Carl Hanser Verlag.

Eesti fraseologismide elektroonline alussõnastik (FES)
<http://www.folklore.ee/justkui/sonastik/> (19.05.2014)

Eesti keele seletav sõnaraamat (EKSS) <http://www.eki.ee/dict/ekss/> (19.05.2014)

Forum Translationswissenschaft. Band 8. Im Brennpunkt: Literaturübersetzung. 2008. Välja andnud Wolfgang Pöckl. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften.

FREUNEK, SIGRID (2007): Literarische Mündlichkeit und Übersetzung. Am Beispiel deutscher und russcher Erzähltexte. Berlin: Frank & Timme GmbH.

Frühneuhochdeutsches Wörterbuch. Välja andnud Robert R. Anderson, Ulrich Goebel, Oskar Reichmann <http://books.google.ee/books?id=PiTr9VfcS88C&pg=PA125-IA60&lpg=PA125-IA60&dq=desperieren&source=bl&ots=2LGDW2IuJz&sig=er32B->

[T59kNs0BEH1OQJiPu2lLo&hl=en&sa=X&ei=KQx5U-3eF8G1PNyFgbgL&ved=0CDwQ6AEwAg#v=onepage&q=desperieren&f=false](http://www.reinhardkaiser.com/LesesaalNeu/VersammelteWerke/grivorschau.pdf)

(19.05.2014)

HADLICH, NANCY (2006): Vergleich und Bewertung zweier Literaturübersetzungen anhand der Erzählung Reka Okkervil` von Tat'tjana Tolstaja. GRIN Verlag.

HATIM, BASIL; MASON, IAN (1997): The Translator as Communicator. London – New York.

HELME, PEETER (2011): Mati Sirkel: õnn – ärgu ta mind maha jätku! Eesti Ekspress <http://ekspress.delfi.ee/news/areen/mati-sirkel-onn-argu-ta-mind-maha-jatku.d?id=40104194> (19.05.2014)

Eichborn AG. Intervjuu Reinhard Kaiseriga.

<http://www.reinhardkaiser.com/LesesaalNeu/VersammelteWerke/grivorschau.pdf>

(19.05.2014)

Jahrbuch Übersetzen und Dolmetschen. Wege der Übersetzungs- und Dolmetschforschung. 1999. Välja andnud Heidrun-Gerzymisch-Arbogast, Daniel Gile, Juliane House, Anneli Rothkegel. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Jahrbuch Übersetzen und Dolmetschen. Übersetzung – Translation – Traduction. Neue Forschungsfragen in der Diskussion. 2004. Välja andnud Jörn Albrecht, Heidrun-Gerzymisch-Arbogast, Doronthee Rothfuß-Bastian. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

JONES, WILLIAM JERVIS (1976): A Lexicon of French Borrowings in the German Vocabulary (1575-1648). Berlin, New York: de Gruyter.

Kompetenzzentrum für elektronische Erschließungs- und Publikationsverfahren in den Geisteswissenschaften an der Universität Trier. *Rheinisches Wörterbuch.*

<http://woerterbuchnetz.de/RhWB/> (19.05.2014)

Kompetenzzentrum für elektronische Erschließungs- und Publikationsverfahren in den Geisteswissenschaften an der Universität Trier. *Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm.* <http://woerterbuchnetz.de/DWB/> (19.05.2014)

Kultur als Übersetzung. Festschrift für Klaus Städtke zum 65. Geburtstag. 1999. Välja andsid Wolfgang Stephan Kissel, Franziska Thun, Dirk Uffermann. Würzburg: Verlag Königshausen & Neumann GmbH.

LEFEVERE, ANDRE (1992): *Translation / History / Culture. A sourcebook.* London – New-York.

LOOGUS, TERJE (2008): *Kultur im Spannungsfeld translatorischer Entscheidungen. Probleme und Konflikte.* Berlin: SAXA Verlag.

MAZZADI, PATRIZIA (2010): *Übersetzen aus dem Mittelhochdeutsch: eine Herausforderung?* Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften
http://www.inst.at/trans/17Nr/2-5/2-5_mazzadi17.htm (19.05.2014)

Phraseologie und Übersetzen. Phrasemata II. 1999. Välja andnud Annette Sabban. Bielefeld: Aisthesis Verlag.

REINART, SYLVIA (2014): *Lost in Translation (Criticism)?: Auf dem Weg zu einer konstruktiven Übersetzungskritik.* Berlin: Frank & Timme GmbH.

Saksa-eesti sõnaraamat. 2007. Elisabeth Kibermann, Salme Kirotar, Paula Koppel, toimetanud ja täiendanud Anne Arold, Mari Tarvas, Mari-Ann Palm. Tallinn: Kirjastus Valgus.

SCHREIBER, MICHAEL (1993): *Übersetzung und Bearbeitung. Zur Differenzierung und Abgrenzung des Übersetzungsbegriffs.* Tübingen: Gunter Narr Verlag

Simplicius Simplicissimus. Grimmelshausen und seine Zeit. 1976. Välja andnud Landwirtschaftsverband Westfalen-Lippe, Westfälisches Landesmuseum für Kunst und Kulturgeschichte.

SOWINSKI, BERNHARD (1998): *Probleme des Übersetzens aus älteren deutschen Texten.* Berlin: WEIDLER Buchverlag.

Sprache, Literatur, Kultur: Translatio delectat. 2011. Välja andnud Matthias Bauer, Rüdiger Pfeiffer-Rupp, Claudia Sasse, Ursula Wienen. Berlin: Lit Verlag Dr. W. Hopf.

Translation--neue Entwicklungen in Theorie und Praxis: SummerTrans-Lektionen zur Translationswissenschaft. IATI-Beiträge I. 2009. Välja andnud Lew N. Zybatow. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.

Translationsdidaktik. Grundfragen der Übersetzungswissenschaft. 1997. Välja andnud Ebehard Fleischmann, Wladimir Kutz, peter A. Schmitt. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Tšehhi Masaryki Ülikooli kursuse *Ausgewählte Themen der historischen Semantik am Beispiel der mittelhochdeutschen und altschechischen Quellen* koduleht
<https://www.phil.muni.cz/german/mediaev/histsem/spol-HS.htm> (19.05.2014)

WAHRIG. Deutsches Wörterbuch. 2008. Välja andnud Renate Wahrig-Burfeind. Gütersloh/München: Wissen Media Verlag GmbH.

Wider Raster und Schranken: Deutschland - Bulgarien - Österreich in der gegenseitigen Wahrnehmung. Wissenschaftliche Beiträge, Essays, Unterrichtsprojekte. 2006. Välja andnud Marie-Christin Lercher, Annegret Middeke. Göttingen: Universitätsverlag.

VON GRIMMELSHAUSEN, HANS JAKOB CHRISTOPH (1993): *Der Abenteuerliche Simplicissimus Teutsch.* Kehl: SWAN Buch-Vertrieb GmbH.

Übersetzen, verstehen, Brücken bauen. Göttinger Beiträge zur Internationalen Übersetzungsforschung. Geistwissenschaftliches und literarisches Übersetzen im internationalen Kulturaustausch Teil 2. 1993. Välja andnud Armin Paul Frank, Kurt-Jürgen Maaß, Fritz Paul, Horst Turk. Berlin: Erich Schmit Verlag GmbH & Co.

Übersetzung – Translation – Traduction. Ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung. 1. osa. 2004. Välja andnud Harald Kittel. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG.

Übersetzungen und ihre Geschichte. Beiträge zur romanistischen Forschung. 1994. Välja andnud Volker Roloff. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Zusammenfassung

Die vorliegende Magisterarbeit *Das Übersetzen von veralteten Wörtern und Ausdrücken am Beispiel des Romans „Der Abentheuerliche Simplicissimus Teutsch“ von H. J. C. von Grimmelshausen* hat zum Ziel die Übersetzungsstrategien von veralteten Wörtern und Ausdrücken anhand der ersten zwei Büchern des Werkes zu analysieren. Obwohl die meisten Bücher, die heute übersetzt werden, auch in der näheren Vergangenheit geschrieben sind, kann es auch vorkommen, dass die Übersetzer auch ältere Werke von einer Sprache zu einer anderen übertragen. Ein gutes Beispiel dafür ist dasselbe „Der Abentheuerliche Simplicissimus Teutsch“, das erst 2010 in der estnischen Sprache erschien. Deshalb könnte die Analyse von typischen Übersetzungsproblemen auch für zukünftigen Projekten hilfreich sein.

Die vorliegende Magisterarbeit besteht aus vier Teilen. Im ersten Teil wird die Übersetzung von Literatur allgemein berücksichtigt. Es wird analysiert, warum die Übersetzung von Literatur für Übersetzer oft eine Herausforderung ist. Ebenso wird das Problem der Kulturspezifität beim Übersetzen näher betrachtet. Im zweiten und dritten Teil werden die möglichen Probleme hervorgehoben, die beim Übersetzen der älteren deutschen Texten vorkommen können. Darunter wird auch die Übersetzung des Grimmelshausens Werkes von Reinhard Kaiser berücksichtigt. Nämlich er hat das Werk aus dem Frühneuhochdeutsch in das Neuhochdeutsch übersetzt.

Bei der Analyse werden verschiedene Probleme beim Übersetzen der veralteten Wörtern und Ausdrücken anhand des Grimmelshausens Werkes und dessen Übersetzung ins Estnische berücksichtigt. Es wird analysiert, welche Probleme beim Übersetzung der veralteten Substantiven, Verben, Phraseologismen und Ausdrücken hervorkommen könnte. Ebenso wird mit Hilfe der Beispiele analysiert, wie der Übersetzer die im Werk vorkommende Dialekte und Wortspiele übertragen hat.

Zusammenfassend kann man sagen, dass der Übersetzer gute Lösungen für Übersetzungsprobleme gefunden hat und auch den Stil des Autors weitergegeben hat.

LISA

Vananenud keelendite korpus

1. Nimisõnad

Jrk	DE (algvorm ja tähendus)	lk	ET	lk
1.	Karchelzieher - Karrenzieher	9	kärumees	9
2.	Verlag - Geld	9	raha	9
3.	Laimen - Lehm	10	savi	10
4.	Plackscheiberei (kujundlik sõna)	11	kirjasolkimine	12
5.	Dignität - Würde	12	väärikus	13
6.	Krotten - Kröten	14	kärnkonnad	16
7.	Posterität - Nachwelt	17	järelpõlved	19
8.	Fahung - Festnahme	17	hirmutegu	19
9.	Knän – alter Mann	17	taat	19
10.	Meuder – alte Frau	17	memm	19
11.	Partei - Soldatentruppe	19	mehed	20
12.	Hafen - Topf	34	pott	40
13.	Reithaue - Rodehacke	38	kirka	44
14.	Besemen - Besen	46	vitsad	54
15.	Plackscheißer - Schreiber	48	kirjatsura	57
16.	Schulterkleid - Mantel	55	kuub	66
17.	Ploch – Block, Klotz	59	ramp	71
18.	Museum - Studierzimmer	62	töötuba	76
19.	Dürmel - Taumel	84	taarumine	102
20.	Blast - Luft	102	õhk	126
21.	Occasion - Vorfall	107	juhtum	132
22.	Mönchsgugel - Kapuze	108	mungakapuuts	133
23.	Promessen - Versprechen	113	lubadused	139
24.	Schelmenbeiner - Würfel	150	täring	182
25.	Wenddenschimpf - Spaßverderber	158	sunnik	192

26.	Fouragierer – versorgt Soldaten mit Lebensmittel	166	moonakoguja	201
27.	Elend - Verbannung	178	pagulus	215
28.	Münkelspiel - Mund	192	(kontekstis) toitma	232

2. Verbid

Jrk	DE (algvorm ja tähendus)	lk	ET	lk
1.	antragen – an sich tragen	9	kandma	9
2.	replizieren - antworten	14	vastama (põrutas vastu lk 15)	15
3.	vergeben - vergiften	14	kihvtitama	16
4.	vermetamorphosieren - verwandeln	17	muutuma	18
5.	reiten – drehen	19	siduma	21
6.	convoyren - begleiten	33	uhtma	39
7.	mortifizieren - abtöten	41	suretama	49
8.	effectuieren – zustande bringen	44	millelgi oli tulemust	52
9.	desperieren - verzweifeln	45	meelt heitma	53
10.	weben – sich rühren	47	oma asju ajama	56
11.	kampeln – kämmen	55	kammima	66
12.	büffen – locken	55	krussitama	66
13.	ranzionieren – auslösen	67	välja ostma	81
14.	ästimieren – schätzen	72	hindama	87
15.	geheien – kümmern	91	hoolima	111
16.	gumpen – springen	92	hüppama	111
17.	accordieren – verhandeln	99	kokku leppima	123
18.	purgieren – reinigen	126	korda saada	154
19.	baumölen – schlagen	155	kere peale andma	189
20.	chargieren – kämpfen	178	ründama	216
21.	conjecturieren - mutmaßen	185	ära arvata püüdma	224

22.	exorcieren – den Teufel austreiben	191	eksortseerima	231
-----	---------------------------------------	-----	---------------	-----

3. Omadussõnad

Jrk	DE (algvorm ja tähendus)	lk	ET	lk
1.	artlich – schön, hübsch	10	kena	10
3.	curios - wißbegierig	33	teadmishimuline	39
4.	gäng – gangbar, eben	55	hea	65
5.	werklich - seltsam	85	kummaline	102
6.	vortränglich - vorteilhaft	133	toob kasu	162
7.	curios – neugierig, wißbegierig	171	uudishimulik	208
8.	molest - lästig	185	tegin säru	223

4. Väljendid

Jrk	DE	lk	ET	lk
1.	Seine Fenster waren keiner andern Ursach halber dem Sant Nitglas gewidmet	10	Ei mingil muul põhjusel olnud tema aknad Pühale Nitglasele pühendatud kui	10
2.	... und indem ich sie so ansahe wie die Katze ein neu Scheuntor	20	... ja kui ma vahtisin neid nagu vasikas vastset väravat	23
3.	... es waren mir nur böhmische Dörfer	22	... mulle olid need sootuks mõistmatud	24
4.	... bist du der Haar?	44	... sedasorti oled sa!	52
5.	... bist du der Haare?	175	... või sellest puust oled sa!	213
6.	Das Hasenpanier aufwerfen	51	Valesti käituma (kontekst)	60
7.	Ich habe ihm den Stein gestoßen	75	Virutasin ta nii sirakile	90
8.	Schnelle Catharina haben	117	Kõht on lahti	144

9.	Kalender machen	157	Plaane hauduma	191
----	-----------------	-----	----------------	-----

KINNITUS

Kinnitan, et koostasin käesoleva magistritöö iseseisvalt ja kasutasin vaid neid allikaid, mis on kirjanduse loetelus ära toodud.

20.05.2014

Eha Adamson

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina

Eha Adamson

(autori nimi)

(sünnikuupäev: 5. veebruar 1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
*Vananenud keelendite tõlkimine H. J. C. von Grimmelshausen'i romaani "Der
Abentheuerliche Simplicissimus Teutsch" eestikeelse tõlke näitel,*

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Reet Bender, PhD,

(juhendaja nimi)

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil,
sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse
tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu,
sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja
lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega
isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 20.05.2014

Eha Adamson